

UNIVERZA V NOVI GORICI
FAKULTETA ZA HUMANISTIKO

**PUBLICISTIČNO DELO ALFONZA ČUKA (1912, BILJE –
1975, PENSILVANIJA, ZDA):
OD DNEVNIŠKIH SPOMINOV DO ESEJA IN
LITERARNE KRITIKE**

DIPLOMSKO DELO

Natalija Mozetič

Mentorica:izr. prof. dr. Irena Avsenik Nabergoj

Nova Gorica, 2012

... v spomin ob 100. obletnici rojstva

ZAHVALA

Hvala mentorici, izr. prof. dr. Ireni Avsenik Nabergoj, za mentorstvo, strokovno pomoč, podporo, vzpodbude in potrpežljivost.

Zahvaljujem se tudi predsedniku komisije, doc. dr. Alešu Vaupotiču, in članici komisije, doc. dr. Leonori Flis.

Hvala moji družini in malima kraljičnoma Emi in Mii, ki sta s svojo prisotnostjo obogatili dneve pisanja, za vso podporo, potrpežljivost in zanimanje za moje pisanje.

Hvala vsem, ki ste verjeli vame in mi na kakršenkoli način pomagali do tega koraka – zagovora diplomskega dela.

NASLOV

Publicistično delo Alfonza Čuka (1912, Bilje–1975, Pensilvanija, ZDA): Od dnevniških spominov do eseja in literarne kritike

IZVLEČEK

Alfonz Čuk (1912, Bilje–1975 Pensilvanija, ZDA) je kot sin primorskih narodnozavednih kmečkih staršev postal izjemno razgledan in zaveden slovenski intelektualec. Živel je v času, ko je primorski človek trpel pod italijansko fašistično nadvlado. Po drugi svetovni vojni se je izselil v ZDA, kjer je živel in deloval do smrti. Dnevniške zapise je Čuk začel pisati v gimnazijskih letih (leta 1929) in jih je pisal vse do svoje smrti (leta 1975). Pisal jih je v slovenščini, na nekaterih mestih v ruščini, zasledimo tudi latinske ter angleške besede in stavke. Dnevniški zapisi, ob osebni pripovedi izseljenskega izobraženca, razpetega med dve domovini, razkrivajo silno zapleteno politično in intelektualno dogajanje na Primorskem po koncu druge svetovne vojne. Čukovi izbrani eseji so objavljeni v osrednji reviji slovenskih izseljencev *Meddobje*, ki od leta 1954 izhaja v Argentini. V okviru literarne kritike je obravnavana Čukova literarna ocena zbirke esejev Vinka Brumna (1909, Šalovci pri Središču ob Dravi–1993, Buenos Aires) *Iskanja* (Buenos Aires, 1967), v kateri Brumen obravnava pomembna vprašanja slovenstva v zdomstvu. Delo Alfonza Čuka – dnevniški zapisi v dvanajstih zvezkih, eseji in literarne kritike – še ni bilo deležno znanstvene obravnave, zato je to nov prispevek za slovensko literarno vedo.

KLJUČNE BESEDE

Alfonz Čuk (1912–1975), Bilje, Gorica, New York, Latrobe, druga svetovna vojna, čas po drugi svetovni vojni, izseljenstvo, dnevniški spomini, esej, literarna kritika, duhovnik, profesor, psiholog.

TITLE

Publication work of Alfonz Čuk (1912 Bilje–1975, Pennsylvania, USA): From Log Memories to Essay and Literary Criticism

ABSTRACT

(As) a son of nationalistic Slovenian Littoral farmers, Alfonz Čuk (1912, Bilje–1975 Pennsylvania, USA) became an extremely knowledgeable, patriotic Slovenian intellectual. He lived in a time when the people of Slovenian Littoral were suffering under the Italian Fascist rule. After World War II, he moved to the USA where he lived and worked until his death. Čuk began writing diary notes in his high school (gymnasium) years (1929) and kept writing until his death (1975). He wrote in Slovenian, some parts are in Russian as well, and one can also find some words and sentences in Latin and in English. These personal narratives of an educated immigrant torn between two countries reveal a highly complicated political and intellectual development in the Slovenian Littoral region after World War II. Čuk's selected essays were published in the main journal of Slovenian immigrants, *Meddobje* – published since 1954 in Argentina. The field of literary criticism examines Čuk's literary analysis of Vinko Brumen's collected essays (1909, *Šalovci pri Središču ob Dravi*–1993, Buenos Aires) *Iskanja* (Buenos Aires, 1967), in which Brumen deals with important questions of Slovenians living abroad. The work of Alfonz Čuk – diary notes in twelve notebooks, essays, and literary criticism – still have not received a proper scientific analysis, and that is why this thesis is a new contribution to the Slovenian literary field.

KEY WORDS

Alfonz Čuk (1912–1975), Bilje, Gorica, New York, Latrobe, the Second World War, the time after Second World War, Emigration, log memories, essays, literary criticism, priest, professor, psychologist

KAZALO

1 UVOD.....	1
2 ŽIVLJENJE ALFONZA ČUKA.....	5
3 ZGODOVINSKE OKOLIŠČINE	15
3.1 Goriška	15
3.2 Severna Amerika	20
5 ANALIZA IN INTERPRETACIJA DEL.....	22
5.1 Dnevniški spomini Alfonza Čuka	23
5.1.1 Dnevniški spomini Alfonza Čuka iz obdobja od 1941 do 1948.....	25
5.2 Eseji Alfonza Čuka	41
5.2.1 Pogled na svet.....	43
5.2.2 Pogled na zdravje.....	55
5.3 Literarna kritika Alfonza Čuka	58
5.3.1 Ocena <i>Iskanj</i> Vinka Brumna	60
6. ZAKLJUČEK.....	66
7. LITERATURA.....	70
PRILOGE	74

KAZALO SLIK

Slika 1: Alfonz Čuk med domačimi; Gorica, 20. april 1924	5
Slika 2: Družina Pinto; Benetke.....	6
Slika 3: Gospa Pinto; Aleksandrija, 1943.....	7
Slika 4: Družina Čuk v begunstvu; Borovnica, 1917.....	8
Slika 5: Alfonz Čuk z brati, sestrama in očetom; Bilje, 1928	9
Slika 6: Alfonz Čuk – novomašnik; Bilje, 15. avgust 1937	10
Slika 7: Alfonz Čuk z nečakom Johnom Cukom; Pittsburg, Pensilvanija, poletje 1974	14
Slika 8: Razmejitev z Italijo in Avstrijo po prvi svetovni vojni	16
Slika 9: Razmejitve z Italijo po drugi svetovni vojni.....	19

1 UVOD

Ob okrogli, stoti obletnici rojstva sokrajana in sorodnika Alfonza Čuka, rojenega leta 1912 v Biljah, umrlega leta 1975 v Pensilvaniji, ZDA, bom v diplomskem delu predstavila njegovo življenje in publicistično delo. Postavila ga bom v zgodovinski in situacijski okvir na Goriškem (1912–1975) in v Severni Ameriki (1948–1975). Ddr. Alfonz Čuk je kot sin primorskih narodnozavednih kmečkih staršev postal izjemno razgledan slovenski intelektualec. Živel je v času, ko je primorski človek trpel pod italijansko fašistično nadvlado. Alfonz Čuk je v obdobju ob koncu druge svetovne vojne in takoj po njej na Primorskem imel izjemno pomembno vlogo ravnatelja goriške gimnazije (1945–1947). Kot ravnatelj si je prizadeval za vzpostavitev slovenskega šolstva na Primorskem, potem ko je kmalu po kapitulaciji Italije za to postala prava priložnost. Po drugi svetovni vojni se je izselil v ZDA in tam živel ter deloval do smrti.

V diplomskem delu se bom osredotočila na Čukovo publicistično delo, še posebej na njegove izjemno dragocene dnevniške zapise v dvanajstih zvezkih, ki jih je pisal šestinštirideset let in jih hranijo na Raziskovalnem inštitutu Studia Slovenica, Ljubljana-Šentvid. Dnevniki so pisani v takratni slovenščini, na nekaterih mestih pa tudi v ruščini. Zasedimo latinske in angleške besede in stavke. Dnevniški zapisi, ki so v sodobni literarni vedi večinoma deležni obravnave kot samostojna literarna dela (prim. Bandelj 2008), bodo ob osebni pripovedi izseljenskega izobraženca, razpetega med dve domovini, razkrili silno zapleteno politično in intelektualno dogajanje na Primorskem po koncu druge svetovne vojne.

Predstavila bom tudi Čukove izbrane eseje, ki zaradi avtorjevega znanstvenega interesa prestopajo v območje polliterarnih ali neliterarnih zvrsti, kot na primer v znanstveno razpravo ali literarno kritiko (prim. Poniž 1989), in so bili objavljeni v osrednji reviji slovenskih izseljencev *Meddobje*, ki od leta 1954 izhaja v Argentini. Predstavila bom tudi literarno kritiko, v kateri Čuk ocenjuje zbirko esejev profesorja pedagogike, doktorja filozofije, misleca in pisatelja Vinka Brumna (1909, Šalovci pri Središču ob Dravi–1993, Buenos Aires) z naslovom *Iskanja* (Buenos Aires, 1967), v kateri Brumen obravnava pomembna vprašanja slovenstva v zdomstvu. Delo Alfonza Čuka še ni bilo deležno znanstvene obravnave, zato bo zlasti analiza njegovih bogatih dnevniških zapisov pomenila nov prispevek za slovensko literarno vedo.

Pri izpeljavi diplomske naloge so se pojavile tudi težave, predvsem pri pridobivanju dovoljenja za vpogled v rokopise, saj sem si želela ogledati in preučiti izvirna besedila dnevniških zapiskov Alfonza Čuka. Dovoljenja za to nisem dobila, zato sem se po posvetovanju z mentorico odločila, da se bom osredotočila na že objavljene dnevniške spomine. Ta zajemajo za Čuka pomembna leta, predvsem obdobje druge svetovne vojne in obdobje njegovega odhoda v Severno Ameriko.

S pričujočim diplomskim delom želim na podlagi njegovih dnevniških zapisov osvetliti osebno zgodbo slovenskega intelektualca Alfonza Čuka, ki je bil razpet med domovino in izseljenstvom. Prikazati želim kulturno panoramo Primorske, zlasti Goriške med drugo svetovno vojno in po njej, kot se razkriva v dnevniških zapisih Alfonza Čuka, ter literarne in znanstvene prvine v njegovi esejistiki (prvine psihologije, filozofije, teologije) in v literarni kritiki.

Raziskava esejistike, dnevnikov in literarne kritike v publicističnem opusu Alfonza Čuka v metodološkem pogledu (po Kosu 1988¹; navaja tudi Virk, 2003, str. 7–10) zahteva uporabo več med seboj povezanih metod, od formalnologičnih, kot sta analitična in sintetična; prek znanstvenih – v smislu uporabe izsledkov psihologije, teologije in sociologije, pri čemer uporaba teh metod odpira poglede v avtorjevo razmerje do socialnih dejstev, struktur, ustanov in razmerij ipd.; pa vse do filozofskih, pri čemer je v ospredju duhovnozgodovinska metoda.

Uporabo več med seboj povezanih metod v diplomskem delu narekujeta različnost izbranih vrst besedil in njihova notranja, pomenska struktura. V besedilih se namreč pogosto prepletajo tako znanstvene kot tudi umetniške prvine, avtor v svoje zapise

¹ Po Janku Kosu so v metodologiji literarne vede vsaj trije različni tipi metod:

– »formalnologične, ki jih teoretsko modelira formalna logika (aksiomatična, deduktivna, reduktivna, induktivna, analitična, sintetična idr.) in se v literarni vedi uporabljajo tako kot v vseh drugih znanostih in tudi v filozofiji« (Kos, 1988, str. 7);

– »znanstvene, ki pripadajo posameznim znanostim in se imenujejo praviloma po predmetnem območju vsake teh ved, čeprav so seveda zgrajene predvsem na podlagi formalnologičnih metod (psihološka, psihoanalitična, matematična, historična, lingvistična idr.)« (Kos, 1988, str. 7);

– »filozofske, ki jih postavljajo za izhodišče v obravnavo svoje problematike posamezne filozofske smeri, teorije ali doktrine, to pa tako, da jim določajo temeljno perspektivo, nato pa jih na gradivu realizirajo s pomočjo drugih, formalnologičnih in tudi posameznih znanstvenih metod (pozitivistična, duhovnozgodovinska, historičnomaterialistična, fenomenološka, eksistencialistična, strukturalistična itn.)« (Kos, 1988, str. 7).

vključuje spoznanja z različnih znanstvenih področij, predvsem psihologije, teologije, etike in filozofije (denimo v svojih esejih in literarni kritiki), obenem pa Alfonza Čuka izseljenski položaj sili v pogoste refleksije in nenehna vzpostavljanja razmerja do tujine in domovine, do socialnih struktur, političnih okoliščin in ljudi (prim. Čukovi dnevniški spomini).

Glede na klasifikacijo Toma Virka, ki metode deli glede na to, ali se pri obravnavi posvečajo predvsem avtorju, delu ali njegovemu sprejemu in to sistemizacijo razširja s predlogom Roberta Jauša, to diplomsko delo prepleta predvsem metode prve in druge metodološke paradigme: prva zajema tradicionalne metode, ki se posvečajo predvsem momentu proizvodnje ali produkcije dela, okoliščinam njegovega nastanka (avtorju, okolju, družbi, zgodovini itn.); k drugi pa prištevamo moderne metode, ki se posvečajo predvsem samemu delu, njegovemu avtonomnemu pomenu in sestavljenosti (Vir, 2003). Zaradi omejenega obsega diplomsko delo ne vključuje metod tretje metodološke paradigme, ki se osredotočajo na moment sprejema oziroma recepcije dela. Vprašanje sprejema oziroma recepcije dela slovenskega izseljenskega duhovnika in intelektualca v takratnem času in okolju, pa tudi v domovini, se vsekakor kaže kot zanimivo vprašanje in ostaja odprto za morebitne nadaljnje raziskave v širšem okviru raziskave recepcije literarnih in publicističnih del slovenskih izseljenskih duhovnikov/intelektualcev.

V diplomskem delu se glede na sistemizacijo metod pri Tomu Virku prepletajo tako tradicionalne kot tudi moderne metode literarne vede.² Med tradicionalnimi metodami, ki se posvečajo predvsem momentu produkcije dela in okoliščinam njegovega nastanka, prevladuje duhovnozgodovinska metoda; med modernimi, ki se posvečajo predvsem samemu delu, pa metoda interpretacije.

Pričujoča raziskava z uporabo navedenih metod literarne vede, ki se med seboj pogosto stikajo, se dopolnjujejo in prehajajo druga v drugo, publicistično delo Alfonza Čuka predstavlja na zgodovinskorazvojni ravni in prek analize in interpretacije dnevnikov ter esejističnih in literarnokritičnih zapisov spremlja avtorjev duhovni in intelektualni razvoj od obdobja, ko je odšel iz domovine, do obdobja, ki ga je preživel v

² Prve zajemajo metode prve metodološke paradigme, druge pa metode druge in tretje metodološke paradigme.

izseljenstvu. Zlasti prek analize Čukovih dnevniških spominov se razkrivajo njegova najintimnejša doživetja in izkustva ter njegov odziv na izzive časa in okolja. Literarna analiza in interpretacija esejističnih in literarnokritičnih del, ki raziskujeta zlasti avtorjevo obravnavo etične, religiozne in bivanjske tematike, po drugi strani razkrivata problematiko, ki jo prinaša Čukova vpetost v izseljenski prostor in čas po drugi svetovni vojni. Ob tem upoštevata tudi avtorjevo strokovno in znanstveno naravnost, usmerjenost na področji psihologije in teologije, s posebnim poudarkom na vprašanjih ekumenizma oziroma medverskega dialoga. Tematološka interpretacija Čukovega eseja pokaže, da avtor v svojih esejih obravnava bivanjske teme, ki so bile posebej aktualne v povojnem obdobju. Posebej obravnava problematiko odtujenosti človeka na osebni in družbeni ravni, pri tem pa se opira na filozofske (Hegel, Feurbach idr.), literarne (Camus, Sartre idr.) in psihološke vire (Freud in sočasni ameriški psihologi) ter navaja zgleds iz takratne zgodovine in družbe. V tem kontekstu izpostavlja tudi nasilje in človeško napadalnost ter ob posebej skrajnih primerih, kot je bilo denimo Hitlerjevo nasilje, razmišlja o vzrokih in posledicah, pa tudi o odgovornosti drugih, ki so v načelu imeli možnost, da bi razraščanje nasilja pravočasno preprečili. V okviru dnevniških zapisov so predmet literarne interpretacije predvsem meditativno naravnane izpovedi njegovih iskanj in dvomov, ki razkrivajo njegova osebna doživljanja na način, kot ga poznamo iz podobnih bivanjskih položajev drugih izseljencev. Pri vseh posebej izstopa nerešljiv problem razpetosti med dvema domovinama in ujetosti v njihove lastne dvome, ki se porajajo ob vprašanju, ali so se v kritičnih zgodovinskih situacijah prav odločali.

Pričujoča diplomska naloga je razdeljena na sedem poglavij, osrednja vsebina pa na tri večje jedrne sklope, ki predstavljajo življenje Alfonza Čuka, zgodovinske okoliščine, analizo in interpretacijo njegovih del. V sklepu skušam na podlagi njegovega življenja in dela podati oris njegove osebnosti kot osebnosti slovenskega izseljenskega duhovnika in intelektualca po drugi svetovni vojni.

2 ŽIVLJENJE ALFONZA ČUKA

Alfonz Čuk se je rodil 6. julija 1912 v Biljah, očetu Janezu (Ivanu) Čuku in materi Emiliji, rojeni Pegan. Bil je drugi od sedmih otrok; njegovi bratje in sestre so bili Malvina Štefanija (rojena 29. avgusta 1907), Alfonz (rojen 6. julija 1912), Alma Gizela (rojena 17. oktobra 1913), Ivan France (rojen 27. decembra 1915), Boleslav (rojen 12. maja 1920), Otilija Marija (rojena 4. februarja 1922) in Emil (rojen 2. novembra 1923) (Slika 1). Izhajal je iz slovenske, verne, kmečke družine; oče je bil kmet, mati pa aleksandrinka.

Slika 1: Alfonz Čuk med domačimi; Gorica, 20. april 1924. Hranjeno v družinskem arhivu.

Zadaj z leve proti desni stojijo: Alma Gizela, Boleslav, Malvina Štefanija, Alfonz, Ivan France. Spredaj z leve proti desni: Otilija Marija, mati Emilija. V naročju: Emil.

Aleksandrinka je naziv za podeželska primorska dekleta in žene, ki so se od druge polovice 19. stoletja do druge svetovne vojne zaposlovale v Egiptu, zlasti v Aleksandriji. Opravljale so delo dojilj, kuharic, varušek otrok, sobaric, hišnih pomočnic,

gouvernant in spremljevalk pri bogatih evropskih družinah. Delo so opravljale iz ekonomskih razlogov, za preživetje. Iz Egipta so prišle bolj izobražene (Baš, 2004).

Februarja 1908 je mati Emilija prvič odšla v Aleksandrijo kot dovilja k judovski družini Pinto (Slika 2 in Slika 3).

Slika 2: Družina Pinto; Benetke. Hranjeno v družinskem arhivu.

Slika 3: Gospa Pinto; Aleksandrija, 1943. Hranjeno v družinskem arhivu.

Delati kot dojlja je bila najboljše plačana služba, ki so jo Slovenke lahko dobile. Predstavljale so manjši delež žensk na delu v Egiptu. Pogoji in zahteve za dojlje so bili strogi: predvsem so morale biti zdrave: ocenjevali so jih po njihovi postavi, zobovju, dlesnih; morale so biti čiste in urejene, najbolj primerne so bile temnolaske, manj svetlolaske, stare od 25 do 30 let, poročene, moralno neomadeževane, poštene, trezne, zmerne in živahnega duha. Ženska je kot dojlja lahko začela delati tri mesece po porodu, saj naj bi po mnenju zdravnikov mleko dozorevalo tri mesece po porodu. Ocenjevali so tudi mleko – dojlja se je morala držati natančnih dietnih režimov. Gospodarji so jih nenehno nadzorovali, zato se je verjetno razvila navada, da so dojlje jedle za gospodarjevo mizo. V obdobju dojenja, do otrokove starosti od osem do dvanajst mesecev, se dojlja ni smela vračati domov (Zorn, 2012).

Mati Alfonza Čuka se je leta 1911 vrnila domov. Leta 1924 je znova odšla v Egipt, k isti družini, tokrat za kuharico. Pridružila se ji je najstarejša hči Malvina Štefanija in ostala v Egiptu vse do leta 1928, ko se je vrnila domov, istega leta pa se je materi Emiliji v Egiptu pridružila Alma Gizela. Skupaj sta se domov vrnili šele leta 1947, saj so Angleži zaradi druge svetovne vojne zaprli pristanišče in blokirali morje.

Med prvo svetovno vojno se je bila družina prisiljena umakniti iz Bilj. Begunstvo so preživeli v Borovnici (Slika 4).

Slika 4: Družina Čuk v begunstvu; Borovnica, 1917. Hranjeno v družinskem arhivu.

Z leve proti desni: mati Emilija, Alma Gizela, Ivan France, Alfonz, Malvina Štefanija.

Od leta 1918 do leta 1924 je Alfonz Čuk obiskoval ljudsko (osnovno) šolo v Biljah, od 1924 do 1925 pripravnico v Slovenskem Alojzijevišču v Gorici, od 1925 do 1926 državno gimnazijo, od 1926 do 1933 malo semenišče v Gorici, nato od 1933 do 1934

bogoslovje v velikem semenišču v Gorici. Dodatno se je zunaj rednega pouka učil tudi tujih jezikov, še posebej ruskega. Od leta 1934 do leta 1939 je na Gregorijanski univerzi v Rimu kot gojenec lombarškega in pozneje francoskega semenišča študiral teologijo. V letih študija v Rimu se je izpopolnjeval v nemščini, ruščini in francoščini. Zahajal je na predavanja slavnih oseb, ki so nastopale v rimskih kongresnih dvorinah, kot sta bila na primer italijanski novinar, esejist, literarni kritik, pesnik in novelist Giovanni Papini (1881–1956) ter francoski katoliški filozof, politični mislec in eden prvih razlagalcev tomizma, misli sv. Tomaža Akvinskega, v 20. stoletju Jacques Maritain (1882–1973). Obiskoval je rimske zgodovinsko-kulturne spomenike in muzeje. Po poučnih izletih je prepotoval vso Italijo od Sicilije do Brennerja.

Slika 5: Alfonz Čuk z brati, sestrama in očetom; Bilje, 1928. Hranjeno v družinskem arhivu.

Zadaj z leve proti desni stojijo: Ivan France, Emil Ivan, oče Janez (Ivan), Alfonz, spredaj stojijo Otilija Marija in Boleslav. Alma Gizela sedi.

Dne 8. avgusta 1937 je bil Alfonz Čuk posvečen v duhovnika, 15. avgusta pa je v Biljah obhajal slovesnost nove maše (Slika 6).

Slika 6: Alfonz Čuk – novomašnik; Bilje, 15. avgust 1937. Hranjeno v družinskem arhivu.

Zadaj z leve proti desni stojijo: Emil, Boleslav, Alma Gizela, Ivan France, Otilija Marija, Malvina Štefanija. Z leve proti desni sedijo: mati Emilija, Alfonz, oče Janez (Ivan).

Dne 5. septembra 1939 je bil Alfonz Čuk imenovan za podravnatelja goriškega bogoslovnega semenišča, odgovornega za red in disciplino, oktobra istega leta pa je nastopil službo in jo opravljal vse do leta 1942. Decembra 1939 je odšel v Rim. Dne 8. januarja 1940 je doktoriral iz teologije s tezo *Ruska cerkev in kult Svetega srca* (v izvirniku: *La Chiesa Russa ed il Culto del S. Cuore*). Ta je leto dni zatem izšla v Gorici. Proti koncu svojega študija v Rimu je dobil hudo vnetje glasilk. Grozila mu je onemelost.

Dne 20. aprila 1940 je bil poverjen za upravo Bilj, 10. junija 1940 je vicerektor Čuk prevzel pouk grščine, filozofije, verouka in slovenščine na malosemeniškem liceju, 1. avgusta 1940 pa je bil imenovan za substituta v Št. Vidu nad Vipavo (današnji Podnanos). Dne 11. septembra 1942 se je vrnil v semenišče. Imenovan je bil za kaplana pri Svetem Ignaciju v Gorici. Službo je opravljal vse do leta 1944. Od oktobra 1942 do 1944 je bil župnik v Štandrežu.

Po poročanju sodobnikov je bil resen, študijsko dosleden in znanstveno strog (Tavčar, 2002). Skupaj z drugimi imenitnimi možmi in vzgojitelji je koval nove generacije duhovnikov in tudi laičnih intelektualcev, v času, ko to ni bilo niti lahko niti varno. Po svojem značaju je bil izrazit učenjak in obenem tesno povezan z življenjskimi potrebami ljudi.

Med drugo svetovno vojno je Čuk bil tudi v begunstvu. V dnevniških zapisih duhovnika msgr.³ Rudolfa Klinca beremo, da so za ubežne duhovnike vložili prošnjo: »/.../ g. Aci Zupan na Komandi mesta Gorice. Umestno so nam izjavili, da /.../ ne smejo več nazaj dr. Brumat, dr. Čuk in Žerjal.« (Klinec, 2010, str. 346–347).

Od 1943 do 1948 je bil profesor dogmatike (dogmatične teologije) v goriškem bogoslovnem semenišču. Dne 4. novembra 1944 je bil imenovan za cerkvenega zastopnika pri Slovenskem deželnem šolskem svetu za Goriško. Alfonz Čuk je v obdobju ob koncu druge svetovne vojne in takoj po njej na Primorskem imel izjemno pomembno vlogo ravnatelja goriške gimnazije (1945–1947), notranje slovenske gimnazije v malem semenišču v Gorici, z nalogo organizirati šolo s polno avtonomijo. Kot ravnatelj si je prizadeval za vzpostavitev slovenskega šolstva na Primorskem, potem ko je kmalu po kapitulaciji Italije za to postala prava priložnost.

Po koncu druge svetovne vojne, od maja 1945 do septembra 1947, so bili primorski kraji razdeljeni na cono A in B Julijske krajine (Vidic, 1999). Zavezniška vojaška uprava (ZVU) je za vzpostavitev slovenskega šolstva iskala stike tako s komunističnim – zastopniki OF – in nekomunističnim vodstvom. Pri tem je sodeloval tudi Alfonz Čuk. Zavzemal se je za kakovostno slovensko šolstvo, za dobre strokovnjake, ki bi jih bilo treba pridobiti za vodilna mesta. Dne 24. avgusta 1945 je napisal pismo v italijanskem jeziku poročniku Simoniju, v katerem piše: »Dovoljujem si Vam predstaviti pravkar iz Ricciona dospela dr. Antona Kacina in dr. Vinka Brumna. O obeh sem Vam pripovedoval v pogovoru, ki sva ga imela pred dvema tednoma v Trstu. Sta zaupanja vredni osebi in popolnoma usposobljena za delo na šolskem področju.« (Geržinič, 1983, str. 23)

³ Msgr – Monsignor, tudi Monseigneur ali Monsinjur [monsinjór] je častni naziv duhovnikov v Rimsko-katoliški cerkvi. Naziv izhaja iz francoskega mon seigneur, ki pomeni *moj Gospod*. Okrajšava je Mgr., Mons. ali Msgr. Naziv podeli papež.

Leta 1946 je predaval tudi fundamentalko⁴ v velikem semenišču.

Alfonz Čuk je bil imenovan za sinodalnega izpraševalca in za člana komisije za cerkveno umetnost. Bil je odbornik Goriške Mohorjeve družbe, vodil je dekliški odsek in sodeloval pri drugih organizacijah.

V času cone A in B Julijske krajine je delovala mednarodna razmejitevna komisija. Alfonz Čuk je bil med tistimi, ki jih je ta komisija zaslišala, in sicer 27. marca 1946. Zavzemal in boril se je za Slovence in slovensko ozemlje. V svoj dnevnik je zapisal, kako je prišlo do tega, da so jih zaslišali, kaj vse so jih spraševali in na koncu dodal: »Značilno je to: niso nam zastavili niti najmanjšega političnega vprašanja. Zdi se, da tudi drugih niso vpraševali drugega kot statistične podatke. Politika kot da jih ni zanimala.« (Arnež, 2000b, str. 11)

Alfonz Čuk je bil v političnem krogu politika dr. Janka Kralja.⁵ Na Goriškem je bil anonimno v političnem odboru »Kraljeve skupine«. Izvrševal je veliko tiho delo duhovne in narodne vzgoje. Njegovo stališče do komunizma je bilo odklonilno. Deloval je tiho in previdno. Njegovo delo je bilo po vzponu komunizma utišano (Kralj Jerman, 2008).

Po razmejitvi leta 1947 je Gorica ostala pod Italijo. Italijanska oblast ni bila naklonjena Slovencem, še posebej izobraženim in duhovnikom; Alfonz Čuk pa je bil vse to troje: Slovenec, duhovnik in izobražen človek. Tudi komunistična oblast v Jugoslaviji mu ni bila naklonjena, saj je bil duhovnik, zato se je leta 1948 izselil v New York, kjer je služboval kot kaplan. O svojem prihodu na prvo župnijo piše:

New York, četrtek, 23. septembra, zvečer.

/.../ Nekaj pred drugo sem prispel na škofijo in generalni vikar Mgr. Gaffney me je takoj sprejel. /.../ Presenetilo me je, ker se ni prav nič spominjal mojega slučaja. Sicer pa nobeno čudo spričo ogromnega dela, ki ga mora imeti. Predložil sem mu svoje dokumente. /.../ V četrte ure sva že pri cerkvi Nedolžnih otrok.

⁴Razlaga: Osnovno bogoslovje.

⁵ Janko Kralj (18. avgust 1898, Saksid pri Dornberku–27. december 1944, Rim), slovenski politik, publicist, pravnik in urednik.

Javim se v župnišču. Sprejme me župnik Mgr. Dineen s svojim prvim kaplanom. (Arnež, 2001, str. 12)

Leta 1946 je služboval v župniji »Nedolžnih otrok«⁶ v New Yorku (Arnež, 2001, str. 12). *Slovenski primorski biografski leksikon* (v nadaljevanju: SPBL) navaja, da je Alfonz Čuk nato v letih 1948–1949 kaplanoval še v župniji Svetega Antona (St. Anthony), v letu 1949 v župniji Naša usmiljena Gospa (Our Lady of Grace) in v letih 1949–1958 v župniji Kristusa Kralja (Christ the King) (SPBL, 1974–1994).

Od leta 1950 do leta 1957 je Alfonz Čuk študiral psihologijo na univerzi Fordham v New Yorku. Leta 1953 je dosegel magisterij, leta 1957 pa je doktoriral iz psihologije s tezo *Vpliv starosti in spola na ocenjevanje/dojemanje časa* (v izvirniku: *Effects of Age and Sex on Time Estimation*). V letih 1957 in 1958 je opravljal usposabljanje iz klinične psihologije na katoliškem inštitutu (Catholic Charities Guidance Institute). Leta 1958 se je preselil v Latrobe v Pensilvaniji. Vse do svoje smrti je bil profesor psihologije na tamkajšnjem kolidžu Svetega Vincencija (St. Vincent College). Leta 1961 je na tem kolidžu postal vodja psihološkega oddelka. Od leta 1958 do leta 1968 je bil lektor psihologije na šoli za bolničarke pri tamkajšnji okrožni bolnišnici (Latrobe Area Hospital), od 1970 pa do smrti 1975 pa je deloval kot klinični psiholog na Centru za duševno zdravje (Mental Health Center) v Latrobu.

Udeleževal se je različnih strokovno-znanstvenih simpozijev, na primer leta 1966 osemnajstega mednarodnega posveta psihologov v Moskvi.

Alfonz Čuk je bil član različnih kulturnih in znanstvenih ustanov, med drugim Slovenske kulturne akcije v Buenos Airesu; mednarodne neprofitne organizacije, namenjene pospeševanju znanosti po vsem svetu, Ameriškega združenja za napredek znanosti (American Association for Advancement of Science – AAAS); največje znanstvene in strokovne organizacije psihologov v ZDA, Ameriškega psihološkega združenja (American Psychological Association – APA); ekumenske skupine Psihologi, ki se zanimajo za verske zadeve (Psychologists Interested in Religious Issues – PIRI), ki je bila leta 1971 reorganizirana iz Ameriškega katoliškega psihološkega združenja;

⁶ The Church of the Holy Innocents, 128 West 37th Street, New York.

mednarodne organizacije za najvišjo raven znanstvenega raziskovanja in vestne uporabe hipnoze v kliničnem okolju, Društva za klinično in eksperimentalno hipnozo (Society for Clinical and Experimental Hypnosis – SCEH); društva Sigma (The Society of Sigma) in drugih.

Decembra 1974 je zbolel. Umrl je 30. aprila 1975 v benediktinski opatiji v Latrobeju, Pensilvanija. Krščanski pogreb s sveto mašo je bil 3. maja 1975. Pridigal je benediktinec fr. Cecil G. Diethrich, O. S. B.⁷ Njegovega pogreba sta se udeležila tudi brata Ivan in Emil ter slovenska duhovnika dr. Ludvik Čepon⁸ in Jože Cvelbar.

Slika 7: Alfonz Čuk z nečakom Johnom Cukom; Pittsburg, Pensilvanija, poletje 1974. Hranjeno v družinskem arhivu.

⁷ O. S. B. – The Order of Saint Benedict (red svetega Benedikta).

⁸ Ludvik Čepon (28. avgust 1908 –? Latrobe, Pensilvanija), slovenski duhovnik.

3 ZGODOVINSKE OKOLIŠČINE

Zgodovinske okoliščine so pomembno vplivale in krojile življenjsko pot in delo Alfonza Čuka, zato bom v nadaljevanju obravnavala predvsem Goriško, Čukovo rodno vas Bilje, s poudarkom od leta 1912, ko je bil Alfonz Čuk rojen, pa vse do njegovega odhoda v Severno Ameriko, leta 1948, in Severno Ameriko od leta 1948 do leta 1975, v obdobju, ko je tam Alfonz Čuk živel. Za lažje razumevanje zgodovinskih okoliščin sem poglavje dopolnila s slikovnim gradivom.

3.1 Goriška

Ko je bil Alfonz Čuk Alfonz rojen, so Bilje sodile v avstro-ogrsko deželo Goriška-Gradiška, v okraj Gorica z okolico. Od leta 1888 so skupaj z Orehovljami sestavljale samostojno občino (Nemec, 1989).

V Biljah je bila vse od leta 1860 ljudska šola v slovenskem jeziku. Šolo v Biljah so vse do leta 1909 obiskovali tudi otroci iz Orehovelj, do leta 1921 pa še otroci iz Bukovice. Do prve svetovne vojne je pouk potekal ob ponedeljkih, sredo in sobotah (Nemec, 1989).

Večina prebivalstva je bila agrarno usmerjena in je imela svoje kmetije, nekaj kmetij pa je bilo v lasti grofa Coroninija, plemičev Radencič, Strassoldo, posestnice so bile tudi uršulinke. Delovale so opekarnice: Ljudska opekarna – Socia, ustanovljena 11. marca 1898, opekarna Savnik-Nemec, opekarna grofa Coroninija in opekarna poljskega tipa Nemec. Zaradi tega prebivalce Bilj imenujemo »blatarji« (Nemec, 1989).

Življenje na kulturno-prosvetnem področju je bilo zelo razgibano. Iz tega časa so različna društva: Kmetijsko bralno društvo, Vzajemno podporno društvo za zavarovanje govejih živali, Podružnica vojaško veteranskega društva, telovadno društvo Sokol, tamburaški zbor, pevski zbor, društvo Orel, cerkveni pevski zbor, Kmetijska podružnica, Katoliško izobraževalno društvo in druga. V Biljah je bil tudi poštni urad (Nemec, 1989).

tržaških sodiščih, leto dni zatem pa še na goriških. V šolskem letu 1923/24 so v neitalijanskih osnovnih šolah začeli uvajati italijanski jezik kot edini učni jezik, leta 1928 pa so slovenščino v šoli dokončno odpravili. Slovenski jezik je bil odstranjen iz javnosti, vendar je ostal sredstvo komunikacije v družini, med najbližjimi prijatelji ter sorodniki in v cerkvi. Leta 1928 so z zakonom določili, da lahko matični uradi zavrnejo poimenovanje otrok ali preoblikujejo že vpisana neitalijanska imena. V obdobju 1926–1928, ko je bilo splošno omejevanje svobode tiska v Italiji, so razpustili tudi večino slovenskih časopisov. Izvajal se je strog nadzor cenzure nad slovenskimi knjigami, ki so še naprej izhajale. Po razpustitvi kulturnih in narodnih društev so se Slovenci družabno srečevali doma, na tajnih izletih in sestankih ter v cerkvah. Te so bile med redkimi javnimi prostori, kjer je bilo moč slišati slovensko besedo. V izražanju narodnih čustev sta dobila poseben pomen pesem in petje, ki so ju po letu 1932 oblasti prepovedale pri procesijah zunaj cerkve (Vodopivec, 2006).

V slovenskem odporu proti italijanizaciji in fašizmu je imela izredno pomembno vlogo duhovščina, ki je od konca dvajsetih let edina od slovenskega izobraženstva ostala v Julijski krajini. Pri fašističnih veljakh je veljala za enega poglavitnih krivcev za prepočasno italijanizacijo slovenskega prebivalstva. Ta ni vztrajala le pri krščanskem nauku, molitvi in pridigi v slovenščini, temveč je tudi neprikrito nasprotovala raznarodovanju in včlanjanju Slovencev v fašistične organizacije (Vodopivec, 2006).

V začetku tridesetih let so svojo ilegalno organizacijo oblikovali tudi pripadniki Zbora svečnikov svetega Pavla in vodilni krščanski socialci goriške Edinosti. V katoliški ilegali je bilo organiziranih več tisoč ljudi. Že samo vodstvo krščanske tajne organizacije je štelo nad petdeset članov (med njimi so bili večinoma duhovniki). Delo organizacije je potekalo po odsekih, ki so skrbeli za politične in izobraževalne naloge ter za vzgojo mladine, za knjižnice, slovenski tisk, petje, glasbo in duhovščino. Poleg narodnoobrambnih prizadevanj je imela jasne protifašistične cilje, saj je bila njena politika usmerjena k odpravi fašizma v Julijski krajini (Vodopivec, 2006).

V drugo svetovno vojno je Italija in s tem primorski Slovenci – Julijska krajina – vstopila junija 1940 (Vidic, 2003). Za Jugoslavijo pa se je druga svetovna vojna začela 6. aprila 1941. Jugoslovansko Slovenijo so si istega leta razdelili trije okupatorji: nemška vojska je zasedla Gorenjsko, Štajersko (z mejo južno od Save), del Dolenjske in

Mežiško dolino, italijanska vojska Ljubljano z okolico, dele Notranjske, ki jih še niso imeli, in večino Dolenjske, madžarska pa večino Prekmurja (Vodopivec, 2006).

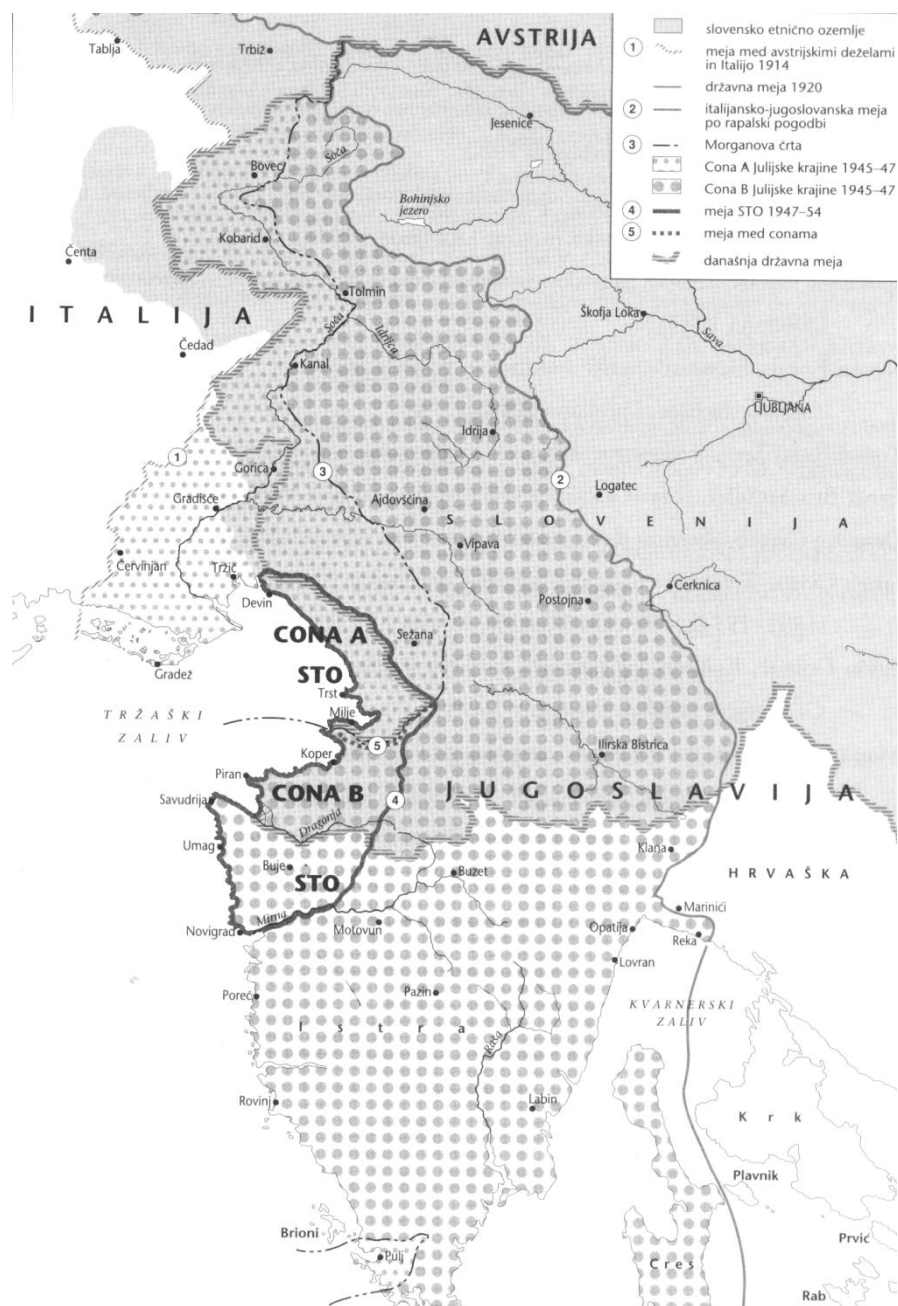
Italijanske oblasti so spomladi 1942 nasilne akcije razširile na Julijsko krajino. Zapore v Trstu in severnoitalijanskih mestih so napolnile s slovenskimi zaporniki (Vodopivec, 2006).

Dne 8. septembra 1943 je Italija kapitulirala. Med slovenskim prebivalstvom na Primorskem, ki je bilo od leta 1920 z rapalsko mejo ločeno od Jugoslavije, je prišlo do ljudske vstaje. Oblast na Primorskem je prevzel Narodnoosvobodilni svet. Vrhovni plenum Osvobodilne fronte je 16. septembra 1943 razglasil priključitev Primorske k »svobodni in združeni Sloveniji v svobodni in demokratični Jugoslaviji« (Vodopivec, 2006, str. 291–299). Nemci so slovensko ozemlje, ki je bilo do italijanskega zloma pod Italijani, septembra 1943 vključili v novoustanovljeno operacijsko cono Jadransko primorje s središčem v Trstu (Vodopivec, 2006).

Dne 5. maja 1945 je bila v Ajdovščini imenovana Narodna vlada Slovenije, najvišji oblastni in upravni organ federalne enote Slovenije. Njen predsednik je bil Boris Kidrič. Tako se je začel monopol Komunistične partije, ki je trajal vse do osamosvojitve Slovenije (Fischer, 2006).

Junija 1945, ko je postalo jasno, da Sovjetska zveza ne bo podprla jugoslovanskih zahtev po Trstu, so morali v Beogradu privoliti v umik jugoslovanskih čet iz Trsta, Gorice in Pulja ter privoliti v razdelitev Julijske krajine v dve coni (Vodopivec, 2006).

Po koncu druge svetovne vojne, od maja 1945 do septembra 1947, so bili primorski kraji razdeljeni na cono A Julijske krajine in cono B Julijske krajine. Cona A (Trst z okolico, na severu ozemlje ob železniški progi, ki gre iz Trsta prek Gorice do Mosta na Soči (Sv. Lucije) in zahodno od nje, zahodno in ob cesti, ki vodi po dolini Soče in Koritnice do prelaza Predel ter prek Trbiža v Avstrijo, na jugu pa Pulj) je bila pod anglo-ameriško, cona B pa pod jugoslovansko vojaško-upravno zasedbo (Slika 9) (Vidic, 2003).

Slika 9: Razmejitve z Italijo po 2. svetovni vojni.

Vir: Vodopivec, P. (2006). *Od Pohlinove slovnice do samostojne države: slovenska zgodovina od konca 18. do konca 20. stoletja*. Ljubljana: Modrijan, str. 607.

Jugoslavija je jeseni 1947 dobila celotno cono B Julijske krajine, od cone A pa Kras, del Vipavske doline do Gorice, dolino na desnem bregu Soče do Bovca in Predela, Goriška brda in Breginjski kot. Gorica je bila dodeljena Italiji (Vodopivec, 2006).

Povojni oblastno-politični vrh si je od vsega začetka prizadeval omejevati cerkveno dejavnost in jo blatiti: oteževal je verski pouk, zapiral in podržavljal je cerkvene izobraževalne, vzgojne in dobrodelne ustanove, preganjal je redovnice in redovnike iz

bolnišnic in šol, nacionaliziral je cerkveno imetje, montiral je sodne procese, časopisi so prilagojeno in pristransko poročali o Cerkvi in podobno (Vodopivec, 2006 in Kurnjek in drugi, 1999).

Z novo oblastjo se je začela tudi emigracija. Vzroki prebega so bili v prvi vrsti želja po združitvi z drugimi družinskimi člani, izogniti se verskemu, socialnemu in političnemu trpinčenju ali služenju v jugoslovanski ljudski armadi, večina pa si je želela zgolj boljšega življenja (Fischer, 2006).

3.2 Severna Amerika

Američani so uživali v povojnem napredku, ki je v ZDA prestopal nove ravni blaginje, izredno gospodarsko rast. Vse od konca druge svetovne vojne, leta 1945, pa je med ZDA in Sovjetsko zvezo potekala hladna vojna. V šestdesetih letih je bilo več družbenih in političnih bojev, na primer Vietnamska vojna, boji za pravice črncev, seksualna revolucija, skrb za okolje. Leta 1969 je Neil Armstrong kot prvi človek hodil po Luninem površju.

ZDA so skozi celotno zgodovino pod vplivom množičnega priseljevanja postale država z zelo raznoliko rasno, etnično, versko in jezikovno strukturo prebivalcev. Ameriške oblasti so zaradi množičnega priseljevanja skušale skladno s svojimi potrebami ves čas nadzirati priseljevanje, tudi z omejevanjem priseljevanja – zakoni (Klemenčič, 2011).

Prvi slovenski priseljenci v ZDA so bili katoliški misijonarji, na primer Irenej Friderik Baraga (1797–1868), slovenski misijonar, škof, popotnik in slovničar, ki je leta 1930 prišel v New York; krošnjarji, iskalci zlata v Kaliforniji, vojaki. Množični izseljenski val Slovencev v ZDA, ki je bil del evropskega, je bil v začetku 20. stoletja. Povojnemu maloštevilnemu političnemu valu so pozneje sledili le posamezniki, zlasti iz znanstvenih, kulturnih in umetniških krogov – »beg možganov« (Drnovšek, 2001).

Helga Glušič ugotavlja, da je ustvarjalnost Slovencev v Združenih državah Amerike po letu 1945 močnejša na področjih politične in znanstvene publicistike, potopisne, verske in v manjši meri tudi spominske literature (Glušič, 1999).

Alfonz Čuk je svoje publicistično delo ustvaril večinoma v obdobju 1956–1974. Diplomsko delo obravnava eseje in literarno kritiko iz tega obdobja.

5 ANALIZA IN INTERPRETACIJA DEL

Alfonz Čuk je že kot šestošolec (1928/1929) napisal črtico z naslovom *Bog*. Kritik v *Koledarju Goriške Mohorjeve družbe za leto 1976*, podpisan le s kraticama dr. I. S., piše, da lahko v njej vidimo doživljanja primorskega mladega človeka pred njegovim dvajsetim letom. Kritik to doživljanje primerja s podobnim doživljanjem v številnih delih primorskih ustvarjalcev, kot so Simon Gregorčič, Ivan Pregelj, Ljubka Šorli, Vinko Vodopivec in drugi (Čuk, 1976).

Kot osmošolec je napisal črtico *Dva svetova*, ki govori o slovenski fantovski pesmi na vasi, o kriku slovenstva v času fašizma na Primorskem. Klinec ob tem doda, da »[n]ikdar ni Primorska tako odmevala od fantovske pesmi na vasi kot pod fašizmom.« (Klinec, 1976, str. 105).

Alfonz Čuk je kot bogoslovec sodeloval pri reviji *Družina*, ki je bila najprej list goriške administrature. Kmalu je prerastla v slovenski verski časopis, ki je izhajal na štirinajst dni. Od leta 1972 pa do danes izhaja tedensko. V luči katoliškega družbenega nauka obravnava vsa področja življenja, na poseben način je namenjena slovenskim družinam doma in po svetu.

Primorski duhovnik, rojen istega leta kot Čuk, eden vodilnih predstavnikov t. i. goriške sredine, ki je med drugo svetovno vojno iskala srednjo pot na Goriškem in se je dolgo pogajala o enakopravnem sodelovanju z OF, glavni pobudnik pri snovanju PSBL, publicist, sodelavec *Katoliškega glasa* in *Koledarja Goriške Mohorjeve Družbe*, ki se je posvečal goriški cerkveni zgodovini Rudolf Klinec pravi, da je Alfonz Čuk že kot dijak napisal tudi zbirko esejev, ki so ostali v rokopisu (Klinec, 1976).

Alfonz Čuk je pisal v slovenske liste, ki so izhajali v Gorici med vojno in po njej, ne da bi se podpisoval. Urejal in pisal je stanovski list *Duhovni prerod* (1944–1946).

V Ameriki je objavil številne literarne ocene in znanstvene razprave, predvsem psihološkega značaja. Objavil jih je v revijah *Duhovno življenje: slovenska verska revija* = *La vida espiritual: revista mensual religiosa*, *Glas Slovenske kulturne akcije* = *El Vocero de la acción cultural Eslovena* in *Meddobje* = *Entresiglo*. Objavil je tudi

različne znanstvene članke in ocene psiholoških knjig. Za goriško Mohorjevo družbo je napisal članka *Moderna psihologija ter O hipnozi in hipnotizmu*.⁹

5.1 Dnevniški spomini Alfonza Čuka

Slovenski literarni zgodovinar David Bandelj piše, da se dnevnik kaže kot »forma za dnevno, redno beleženje dogodkov iz življenja, pa tudi političnega, kulturnega in znanstvenega sočasnega dogajanja, ki skuša predstaviti bivanje kot fenomen in razložiti avtorjeva notranja protislovja« (Bandelj, 2008, str. 12). To počne tudi Alfonz Čuk v svojih dnevniških zapiskih. Redno zapisuje, kaj se dogaja v njegovem življenju, zapiše (zgodovinske) dogodke, ki zadevajo kulturno, politično in znanstveno dogajanje, pa tudi svoje občutke, misli.

V dnevniku življenje ni predstavljeno kot pripoved, ampak je dogodkovno členjeno, saj narativni čas onemogoča sklenjeno zgodbo dnevnika (Bandelj, 2008). Tako je tudi v Čukovem primeru. Dnevniških spominov ni moč brati kot pripoved, ampak so zapisani razni dogodki, ki si kronološko sledijo. Bandelj izpostavi pripovedovalni čas kot specifičen problem, ki omogoča, da se dnevnik zazna kot čisto samosvojo in samostojno enoto (Bandelj, 2008).

V dnevniku se prepletajo znanstveno raziskovanje samega sebe, etnografska in sociološka analiza, golo zbiranje podatkov, samoopazovanje, ki včasih meji na terapijo, enostaven memoar, literarna vaja in tako dalje. Raznolikost vsebinskih potez naredi dnevnik za izrazito eklektično in heterogeno literarno zvrst (Bandelj, 2008).

Lado Kralj pa dnevnik vidi kot naratološki problem, saj naj bi dnevnik sledil svoji »potrebi po zgodbi, po fabuliranju, ki je močnejša od želje po objektivnosti« (Kralj, 2006, 146). To ne velja za Čukov dnevnik, saj Čuk nima želje po fabuliranju.

Alfonz Čuk je začel pisati dnevniške zapise v gimnazijskih letih (1. maj 1929) in jih je pisal skoraj do svoje smrti (zadnji, zelo kratek zapis je datiran s 30. marcem 1975), to je

⁹ Več o tem v Prilogi.

kar šestinštirideset let. Zapustil je dvanajst obširnih rokopisnih zvezkov, ki jih hranijo na Raziskovalnem inštitutu Studia Slovenica, Ljubljana-Šentvid (Klasinc Škofljanec, 2006). Pisal jih je v slovenščini, na nekaterih mestih v ruščini, pojavljajo se latinski stavki in angleške besede.

Postavlja se vprašanje, zakaj se je Alfonz Čuk odločil pisati dnevnik; predpostavljam, da je imel potrebo po pisanju lastnih občutij ob dožemanju sveta in o eksistencialnih temah.¹⁰

Objavljeni Čukovi dnevniški spomini iz obdobja od 19. oktobra 1941 do 15. oktobra 1948¹¹ so za Čuka ključnega pomena. Pripovedujejo o njegovem pogledu na svet, o vojnem času in času po drugi svetovni vojni, o silno zapletenem političnem in intelektualnem dogajanju na Primorskem po koncu druge svetovne vojne, o njegovem odhodu v Ameriko. So nekakšna osebna pripoved izseljenskega izobraženca, razpetega med dve domovini. Čuk zapisuje veliko različnih stvari, opiše neki dogodek, ki se mu je zgodil oziroma se je zgodil v širšem okolju (prim. Vojna vihra je bila okoliščina, sredi katere je Alfonz Čuk leta 1942 na Primorskem zapisal, kako je enajst fantov iz Bilj, ki bi morali k vojakom, zbežalo (Gorica, 13. september 1942). V teh okoliščinah so, kot piše Čuk, orožniki odpeljali njegovega brata »Milkota« in vso generacijo fantov iz okolice Gorice, ki so bili rojeni leta 1923 (Štandrež, 26. oktobra 1942). Dne 18. septembra 1943 pa zapiše: »Danes jo je primahal Bolko. Več dni je hodil iz Brescie. Sedaj se skriva pri meni, dokler bo mogoče.« (Arnež, 2000 a, str. 19) Čuk zapiše, kako je njegov brat Boleslav (rojen 12. maja 1920) prišel k njemu iz Brescie in se je zaradi vojnih dogodkov pri njem skrival.)

Zaradi pestrosti, raznolikosti, zanimive in aktualne tematike sem Čukove dnevniške spomine izbrala za natančnejšo obravnavo. Osredotočila se bom predvsem na že objavljene dnevniške zapise, iz katerih je moč razbrati Čukovo doživljanje in čustva, ki

¹⁰ To njegovo naravnost potrjuje tudi njegovo literarno ustvarjanje, saj je svojo pot pisanja začel že kot šestošolec (1928/29), ko je napisal že prej omenjeno črtico z naslovom *Bog*.

¹¹ Dnevniški zapisi ddr. Alfonza Čuka iz obdobja od 19. oktobra 1941 do 15. oktobra 1948 so objavljeni v: Janez Arnež (ur.), Dr. Alfonz Čuk, *Pogledi*, št. 36/37, 14–26; Janez Arnež (ur.), Dr. Alfonz Čuk, *Pogledi*, št. 38/39, 1–12; Janez Arnež (ur.), Dr. Alfonz Čuk. Dnevnik, nadaljevanje, *Pogledi*, št. 44/45, 6–20.

jih je doživljal ob dogodkih druge svetovne vojne in ob posledicah vojne ter ob svojem odhodu v Ameriko.

Za lažje razumevanje Čukovih dnevniških spominov je dobro poznati zgodovinske okoliščine, ki so predstavljene v prejšnjem poglavju, pa tudi njegovo življenje samo, ki je predstavljeno v drugem poglavju pričujočega diplomskega dela.

5.1.1 Dnevniški spomini Alfonza Čuka iz obdobja od 1941 do 1948

Prvi objavljeni zapis Alfonza Čuka je datiran v čas druge svetovne vojne: »Gorica, 19. okt. 1941« (Arnež, 2000a, str. 14). Leto dni prej, leta 1940, je na Gregoriani v Rimu doktoriral s tezo *La Chiesa Russa ed il Culto del S. Cuore*. Tematika Ruske cerkve ga je zelo zanimala, celo toliko, da je razmišljal o prestopu v vzhodni, slovanski obred. Med drugim je zapisal: »Čudne misli in čudni načrti se mi neprestano vsiljujejo: da bi zapustil Gorico in to naše malenkostno, strankarsko življenje in prestopil v vzhodni, slovanski obred. Ko bo vojna končana, bo tudi v Rusiji nastopila neka verska svoboda in apostolatu in misijonstvu se bo odprlo široko polje.« (Arnež, 2000a, str. 14).¹²

Nadalje je razmišljal, da bo to odlična žetev za Cerkev, a da je delavcev zelo malo. Spraševal se je, ali ni škoda, da trati svoje moči v »ozkih razmerah, kjer smo vsega presiti, kjer bodo večno divjali naši interesi, osebni boji, medtem ko bodo drugod ljudje hrepeneli po resnici in Božji besedi in ne bo človeka, ki bi jo jim oznanjal?« (Arnež, 2000a, str. 14). Na koncu je prosil Boga, naj spregovori njegovemu srcu, saj je njegova duša odprta in pripravljena, da sprejme njegov klic.

Iz tega zapisa lahko razberemo, da je bil Alfonz Čuk naveličan političnega in družbenega življenja na takratnem Goriškem oziroma kar v celi takrat vojni krščanski Evropi. Želel si je spremembo. Vendar bi to spremembo izpolnil le, če bi bila taka res Božja volja. A ta misel mu ni dala miru. Čuk ni bil samo v vojnem viharju druge svetovne vojne, ampak se je v njem samem bil notranji boj. Na vnebohod, 3. junija

¹² Pri navajanju citatov iz dnevnikov sem tu in tam popravila le kakšno ločilo (vejico), na sploh pa sem pustila Čukova besedila v neokrnjeni, izvorni obliki oz. jezikovni podobi, kot so bila objavljena v *Pogledih*.

1943, je zapisal: »Vedno bolj pogostoma kljuje v meni misel: zapusti vse in hodi za menoj v Russicum! Ne morem razumeti, ali je to res Božji ali pa samo glas moje malodušnosti.« (Arnež, 2000a, str. 17)

V naslednjem objavljenem zapisu, z dne 11. novembra, je opisal dogodek z gospodom »[Juvančičem – prečrtano in radirano]« (Arnež, 2000a, str. 15), iz katerega, kot pravi Čuk, »sva izšla popolnoma sprta, morda za vedno.« (Arnež, 2000a, str. 15). Vzrok temu je bilo neko dejanje omenjenega gospoda, ki ga je ta opravil brez vednosti Čuka in je to dejanje fante v semenišču razburilo. Čuk je bi takrat v goriškem bogoslovnem semenišču podravnatelj, odgovoren za red in disciplino. Za kakšen dogodek je šlo, iz dnevniskega zapisa ne izvemo. Čuk je komentiral razplet pogovora z mislijo, da mu je bilo težko pri srcu, »ne ker bi se imel česa kesati, temveč ker se mi je smilil.« (Arnež, 2000a, str. 15)

Naslednji objavljeni zapis je skoraj iz leta dni pozneje: »Gorica, 10. avgusta 1942.« (Arnež, 2000a, str. 15). Leta 1942 je Alfonz Čuk prejel nadškofovo pismo, da je odstavljen kot vicerektor semenišča. Nadškof mu je predlagal, naj zaprosi za župnijo Šempas. V oklepaju je pojasnil, da je škofijska konferenca dne 20. julija 1942 v Trstu sklenila, da opravljanje funkcije vicerektorja ne sme trajati več kot dve leti. Čuk je predpostavljaj, zakaj je prišlo do tega: »a) Rektor bo šel in z njim moram iti tudi jaz, da krijem njegov umik. b) Obdolžili so me morda, da jaz vodim ves nemir v semenišču in podpihujem bogoslovce in zato moram iti.« (Arnež, 2000a, str. 15). Prva možnost se mu je zdela bolj prepričljiva. Ob tem dogodku je še zapisal: »Osebnost sem čisto brezbrizen, celo zadovoljen: za moje duhovno življenje je morda rešitev, da pridem ven iz tega zatohlega, morečega prostora. Žal mi je le za semenišče, ako se ne bo lepo uredilo.« (Arnež, 2000a, str. 15)

Naslednji zapis je nastal 30. avgusta 1942 v kraju Lengmoos nad Bozenom, v katerem se je Alfonz Čuk na svoje veliko presenečenje med drugim srečal s štajerskim župnikom Groblarjem. V objavljenem dnevniskem zapisu ni zapisanega osebnega imena oziroma kateregakoli podatka, ki bi natančneje opisal omenjeno osebo. Gospod Groblar je Čuku pripovedoval svojo žalostno vojno odisejado; kako so ga Nemci zaprli in izgnali na Hrvaško, od koder se je vrnil v Ljubljano in bil nato dodeljen na neko kočevsko župnijo.

Tam se je zameril partizanom, ker je imel v hiši Italijane, zato je moral bežati v Trst-Trident. Sedaj je kaplan pri nemških križarjih.

Dne 27. novembra 1942 je Alfonz Čuk zapisal, kako je bral knjigo o Fatimi. Prevzelo ga je, kako so trije otroci, Lucija, Frančišek in Jacinta, iskali priložnost, da se žrtvujejo za Jezusa in Marijo. Razmišljal je in ugotavljal, da je najtežje poglavje v njegovem duhovnem življenju žrtvovanje, samopremagovanje. Zato je prosil Marijo, naj mu pomaga, da bo znal potrpeti, in naj mu pošlje kakšno preizkušnjo, ampak táko, da jo bo znal prenesti. Marija ga je uslišala in mu poslala bridko in težko preizkušnjo. Po župniji so se širile govorice, da se z župnikom ne razumeta in da ga Alfonz Čuk podi iz župnišča. Svoje doživljanje tega mučnega stanja je opisal: »Edino, kar mi je pri vsej tej stvari res hudo, je, da se ljudje nad nami pohujšujejo. Kar se moje osebe tiče, mi ni prav nič mar. Namesto da bi nastopil svojo službo že z nekim ugledom in zaupanjem pri ljudstvu, se bom moral šele polagoma rehabilitirati in si ugled in zaupanje šele pridobiti. Težko in neprijetno delo bo, pa bolj zanimivo.« (Arnež, 2000a, str. 15–16)

Zadnji objavljeni zapis za leto 1942 je bil 9. decembra. Čuk se je najprej dotaknil dogodka prejšnjega dne, ko so v župnišču pogostili pevski zbor, saj je 8. decembra v Katoliški cerkvi slovesni praznik Brezmadežnega spočetja Device Marije. Nato je nadaljeval s pisanjem dogodka iz tega dneva s poštarjem. Poštar mu je pripovedoval, da Mirko Kovačev (Mučič), ki ni hodil v cerkev, v nedeljo le šel v cerkev, saj »ako novega župnika ni bilo sram jesti v našem konzumu (dva dni sem tam obedoval), tudi mene ne bo sram iti v njegovo cerkev« (Arnež, 2000a, str. 16).

Dne 24. februarja 1943 Čuk v svojem dnevniku piše: »Čudni časi so! Partizanstvo se strahovito širi in ne vemo, kam nas bo vse to privedlo. Od strani oblasti sledi potem reakcija: pobrali so vse fante letnika 1925 in 1926 in tudi starejše moške. Ljudi se polašča zaskrbljenost: kdo bo še ostal on kdo bo delal?« (Arnež, 2000a, str. 16) Iz zapisa lahko vidimo, da Čuk ni naklonjen partizanstvu in da je bilo delo za ljudi tistega časa pomembna vrednota.

Alfonz Čuk je po vasi dal nekaj izvodov knjige o OF. Dne 10. maja 1943 je pisal o odzivu na to njegovo dejanje: »Tudi ta je ljudi razburila. Malokdo ji verjame, o meni pa letijo očitki, da sem belogardist.« (Arnež, 2000a, str. 17)

Dne 1. decembra 1943, ko je bila Julijska krajina že tri leta in šest mesecev v vojnem stanju druge svetovne vojne, Alfonz Čuk izrazi svoj strah pred prihodnostjo, saj se po njegovem mnenju vojno stanje ne bo končalo tako kmalu: »Partizanska nevarnost se še ni polegla in se ne bo še tako zlepa, v naših vrstah pa vlada velika zmeda. Obeta se nam –branstvo, pa sem malo pesimističen v tem oziru: bojim se, da ne bo nič opravilo, pač pa samo ljudi razdražilo.« (Arnež, 2000a, str. 20)

Vsaka vojna terja svoje žrtve. Dne 20. decembra 1943 je bilo Čuku še posebno hudo zaradi padlega fanta Lada Markočiča. V svoj dnevnik je zapisal: »Človeku se trga srce! /.../ Meni samemu je tako hudo, kakor da bi mi umrl rodni brat!« (Arnež, 2000a, str. 20–21)

Na božični večer, 24. decembra 1943, je Alfonz Čuk premišljeval božično skrivnost s tesnobo v srcu: »Tesno, radi težkih razmer, ki nas obdajajo, radi temne bodočnosti, ki je pred nami, radi mučne in grozeče negotovosti, ki nas obdaja.« (Arnež, 2000a, str. 21) Ob vsem tem vojnem dogajanju se ga je pollaščal pesimizem, saj je vsak dan gledal smrti v obraz. Alfonz Čuk je še zapisal, da ve, da je na črni listi, saj je vedno več groženj od vseh strani. Vendar njega ni strah smrti. Kot razkrivajo Čukovi zapisi, se je v njem zbuvalo hrepenenje po smrti, kakor po odrešenici. Sam piše: »So dnevi, ko res čutim težo življenja in se tudi v meni poraja: Cupis dissolvi et esse cum Christo!¹³ – Hrepenenje po večnosti, po domu, po počitku.« (Arnež, 2000a, str. 21) Svoje razmišljanje je sklenil optimistično in zapisal: »Ne smem obupavati! Kakor bo Božja volja! Ne spodobijo se tu črne misli na nocojšnji večer, ki je večer radosti in veselja.« (Arnež, 2000a, str. 21) V luči svetopisemskih besed (prim. Mt 1,23; 5 Mz 32,10; Sir 17,22; Iz 43,4) je zapis sklenil z mislijo: »Še je Bog med nami, naš Emanuel: dragoceni smo mu, kakor punčica očesa. Ne bo nas zapustil, dasi se zdi, da nas je. Popolnoma smo v njegovih rokah.« (Arnež, 2000a, str. 21)

Na svetega Silvestra dan, 31. decembra 1943, je s čudnimi občutki gledal na leto 1943, ki se je iztekalo, saj je bilo leto tako v političnem kot pastoralnem in osebem oziru

¹³ Prevod: Želiš si biti razvezan (teže življenja) in biti s Kristusom (v večnosti)!

razburkano. Njegov obseg dela se je precej razširil: župnija-šola-javno življenje, vendar z vsem tem ni bil zadovoljen. Kot je menil, je sam

/.../ pri tem znatno poplitvel, raztresel sem se in razlezel na vse strani. Posebno nezadovoljnega me dela politično življenje, ki se mi je popolnoma prignusilo: Zelo rad bi se mu odtegnil, pa za sedaj ne morem. Upam pa, da se mi bo tudi to posrečilo, ker vtis imam, da stojijo naše stvari zelo slabo in da se bo vse skupaj razbilo. Grozno sem naveličan vsega tega. Rad bi bil samo duhovnik, župnik – profesor. Ako bo šlo tako naprej, se bom tako naveličal vsega, da bom res pustil vse skupaj in jo mahnil kam v samostan, zakaj željan sem miru. (Arnež, 2000a, str. 21)

Iz objavljenega dnevniškega zapisa lahko vidimo, kako je Čuk hrepenel po miru: po svetu brez vojne, po miru v javnem življenju, po miru v poklicnem življenju, po miru v sebi. Hrepenel je po miru, ki ga svet ni in še vedno ne more dati.

Dne 8. januarja 1944 je Čuk pisal o razočaranju in razkačenju v povezavi s prizadevanjem za slovensko šolo. Zelo ga je skrbelo, kako se bo stvar razvila. Priznal je, da je celo nekoliko pesimističen.

Alfonz Čuk je naveličanost nad življenjem izrazil tudi v zapisu z dne 3. junija 1944: ».....Postajam tudi naveličan tega življenja. Rad bi pustil župnijo in se umaknil v Gorico: želel bi se posvetiti šoli in Katoliški akciji. Ne vem samo, kako bi to stvar uredil. Da bi sam odstopil, se mi zdi nerodno.« (Arnež, 2000a, str. 23) Še vedno je ozračje svetovne vojne temačno: »Slabi časi se nam obetajo: vojna, se zdi, bo še dolga. Letina bo menda slaba, ker je suša.« (Arnež, 2000a, str. 23) Klub naveličanosti v življenju, vojni, ki ji ni videti konca, slabi letini zaradi suše, Čuk ni izgubil zaupanja, vere v Boga. K njemu se je obrnil s prošnjo, naj se jih usmili.

Dne 6. avgusta 1944 je Čuk v objavljenem dnevniškem zapisu predvideval, da bo vojne kmalu konec, in se spraševal, kakšen bo njen konec. Zapisal je: »Najbrž da bo grozen. Fiat voluntas Dei!¹⁴« (Arnež, 2000a, str. 23) Nadalje je še zapisal, da je osebno pripravljen na vse, tudi na smrt: »Z življenjem sem že sklenil vse račune in prav nič me nanj ne veže.« (Arnež, 2000a, str. 23)

¹⁴ Prevod: Zgodí se Božja volja.

Dne 8. septembra 1944 je spregovoril o svojih dvomih o pravilnosti odločitve:

Včasih mi vstajajo dvomi, ali sem sploh prav napravil [odpovedati se župniji], ali se je vse to zgodilo po Božji volji. Nisem li morda pri tem iskal svojih osebnih koristi? Nisem se hotel edino izogniti sitnostim in delu? – Mislim, da ne! Kolikor se lahko poznam, moram reči, da sem imel najboljše namene, ako sem to izzval pri predstojnikih: ne da bi se umaknil delu, temveč da bi se bolj posvetil delu. (Arnež, 2000a, str. 23)

Čuk se je tudi spraševal, ali se bo lahko mirno preselil iz Štandreža v Gorico, saj časi postajajo vedno »/.../ bolj burni, vihar se nam vedno bolj bliža. Iz Italije gor prodirajo Angleži, na drugi strani pa se menda v Jugoslaviji nahajajo že Rusi.« (Arnež, 2000a, str. 23) Kljub vsem togotam vojne je še vedno izražal popolno zaupanje v Boga.

Kako je v resnici potekala selitev, iz objavljenih dnevniških zapisov, ne izvemo. V zapisu, ki ga je napisal 29. oktobra 1944 v Gorici, pa je Čuk dejal, da se je popolnoma privadil na novo življenje: »Doslej sem, hvala Bogu, zadovoljen. Dela imam veliko, največ seveda v šoli /.../« (Arnež, 2000a, str. 24) To Čukovo zadovoljstvo zaradi pozitivne spremembe v njegovem življenju lahko razberemo tudi v zapisu z dne 25. novembra: »Novo življenje in novo delo v mestu me je popolnoma prevzelo in absorbiralo /.../« (Arnež, 2000a, str. 24)

Ponovno lahko razberemo temačnost druge svetovne vojne. Dne 25. februarja 1945 je Čuk pisal: »/.../ Zdi se, da se nam obetajo zelo hude reči, morda celo invazija. Človek ima namreč vtis, da se bližamo koncu in da so pred vrati oni dnevi, katerih smo se vedno tako bali.« (Arnež, 2000a, str. 24) Pod istim datumom je zapisal tudi, da se ga je zadnje čase pollašala neka pobitost in negotovost: »Delam se sicer pogumnega, vendar me gloda strah pred prihodnostjo. Ne morda radi moje osebe, niti najmanj: jaz sam sem osebno na vse pripravljen, tudi na največje žrtve – temveč strah za nas, za naše ljudstvo, za našo duhovščino. V Božjih rokah smo!« (Arnež, 2000a, str. 24) Kljub vsemu strahu, ki se je ob tem porajal v njem, je Čuk še naprej izkazoval popolno zaupanje v Boga. To upanje je izrazil tudi v objavljenem zapisu 28. aprila, ko je zapisal: »Dogodki se zelo naglo razvijajo: Berlin je pred padcem, v Italiji zavezniki naglo napredujejo. Pri nas je negotovost ... kljub temu pa nisem še zgubil vsega upanja, da se bodo stvari tudi pri nas

ugodno rešile ... dasi sem popolnoma na vse pripravljen, tudi na najhujše.« (Arnež, 2000a, str. 25)

V objavljenem zapisu z dne 30. aprila je Čuk pisal o tišini po mestu, ki jo je tu pa tam zmotilo pokanje. To je bila tišina tesnobe in čakanja. V tej tišini ga je zamikalo, da bi izginil kam v Furlanijo. Toda odločil se je, da bo še nekoliko počakal. Ob tem je zapisal: »Popolnoma sem miren in pripravljen na vse. In manibus tuis tempore mere.«¹⁵ (Arnež, 2000a, str. 25) Ta boj, ostati ali iti, se je nadaljeval tudi v večernem času istega dne: »/.../ jaz sam zase oklevam in ne vem, kaj bi napravil. Rad bi šel, pa me nekaj le zadržuje. Bomo videli jutri!« (Arnež, 2000a, str. 25)

Dan odhoda je nastopil 4. maja ob 15-ih popoldne. Čuk je šel čez Sočo: »Ni mi kazalo drugače. Ozračje v Gorici je vedno bolj napeto. Grožnje proti duhovnikom se vedno bolj množe.« (Arnež, 2000a, str. 26) Dan prej, 3. maja, je v svoj dnevnik zapisal: »Ne čutim se več varnega. Duhovnike puste zaenkrat še pri miru: edino Msgrja Brumata so nocoj iskali na stanovanju.« (Arnež, 2000a, str. 25) Čuk se ni počutil varnega niti v svojem lastnem stanovanju, saj je dan preživel v stolnem župnišču.

V begunstvu v Viscu dne 7. maja je opisal tamkajšnje dogajanje in svoje opažanje: »/.../ morala je zaenkrat še visoka.« (Arnež, 2000a, str. 26)

V soboto, 12. maja, so begunci, med njimi tudi Čuk, prispeli v Ceseno. Čuk je pisal, da so globoko razočarani in ogorčeni: »Taborišče je grozno! Strašna vročina, prah, nobene sence, malo vode, nobenih stranišč, nobene prave strehe.« (Arnež, 2000b, str. 1) Duhovniki so stopili do poveljnika in ta jim je dovolil iti v mesto do škofa, ki je zanje poskrbel: »Mi smo se nastanili pri jezuitih. Imamo se dobro. Ves prerojen sem, ker sem se mogel spet pošteno umiti in naspati.« (Arnež, 2000b, str. 1) Čuk je po osmih dnevih begunstva znova začutil nekoliko večjo varnost, počutil se je kot človek, saj se je lahko pošteno umil in naspal.

¹⁵ Prevod latinskega citata: V tvojih rokah z zasluženim časom. To bi lahko pomenilo, da je prav uporabil podarjeni čas.

Bogoslovce so iz taborišča na prošnjo tamkajšnjega škofa prepeljali v semenišče v Fano. Z njimi sta šla tudi dva duhovnika, eden od njiju je bil Čuk. Dne 15. maja je v dnevnik zapisal, da se imajo v Fani zelo dobro, vendar pravi: »Muči me edina skrb za naše doma in pa – hrepenenje po Rimu.« (Arnež, 2000b, str. 2) Hrepenenje se je spremenilo v resničnost 17. maja, ko je zjutraj dospel v Rim. Tam pa je izvedel

/.../ grozno novico, ki me je strašno potrla: dr. Kralj je lansko leto o božiču umrl. Preveč je delal in se trudil. Na božični večer je legel, opolnoči je prejel sv. Popotnico, drugi dan je padel v delirij, na 27. je umrl. Skoraj istočasno kot Pepi Bratuž! In mi nismo ničesar slutili! Hudo nas Bog preizkuša. Tako mi je težko, kot bi mi bil umrl rodni brat. Veselil sem se Rima največ radi Jankota: delati skupaj z njim je bilo pravo veselje. Sedaj nima Rim zame nobene privlačnosti več. (Arnež, 2000b, str. 2)

Njegova pričakovanja, hrepenenja po srečanju z dr. Kraljem se niso izpolnila.

V petek, 25. maja je zapisal, da se ga loteva

domotožje po Gorici, po življenju, ki sem ga preživljal v zadnjih mesecih, po ljudeh, s katerimi sem živel. Bog ve, kaj je z Marijo Vidmar, z Majdo in z drugimi? Bojim se, da se ne bomo nikdar več videli. Bojim se, da se bo naša emigracija spremenila v izgnanstvo. Tako čudno je vse, kar se godi z nami in z našim ljudstvom. Tako čudni so božji načrti z nami. Kakor da bi nas Bog popolnoma zapustil in zavrgel. Vse je pri nas uničeno ali vsaj pretrgano: KA, kulturno življenje. Še hujše zgleda stvar v Ljubljani. Toliko se je molilo in delalo, toliko žrtvovalo in sedaj se zdi, da je vse zgubljeno. (Arnež, 2000b, str. 2–3)

Dne 28. maja je med drugim zapisal, da je treba biti realist in se na vse pripraviti, tudi na dolgo emigracijo.

Dne 11. junija je Čuk v svoj dnevnik zapisal, da je bil v avdienci pri svetem očetu. Nato je spregovoril o dvomih. Razmišljal je, da bi ostal v Rimu in se posvetil študiju; najbolj bi ga zanimal študij Svetega pisma. V Gorico ga ni nič posebno mikalo, vsaj dokler se razmere dokončno ne bi uredile. Svoje načrte in samega sebe je popolnoma prepuščal Božji Previdnosti: »[N]aj me ona vodi še naprej, kakor me je dosedaj vodila.« (Arnež, 2000b, str. 3) O svojem razmišljanju, ostati v Rimu ali oditi v Gorico, je 19. junija pisal: »Kar se mene tiče, sem se že odločil, da se v Gorico dokončno ne vrnem več. Če bo kazalo, bom šel pogledat. Drugače pa mislim ostati v Rimu in študirati Sv. pismo.«

(Arnež, 2000b, str. 4) Vendar je 21. junija zapisal, da se ga je kar nenadoma polastilo silno domotožje: »Ne vem, kako, zdi se mi, da bi najraje vse popustil in šel domov, dasi vem, da v Gorici zame ne bo prijetno.« (Arnež, 2000b, str. 4) V tem zapisu lahko preberemo še o Čukovem gledanju na prihodnost: »Tako čudno se mi zdi vse to, kar se dogaja z nami, z našim ljudstvom in z menoj! Kot sanje! In bodočnost je črna. V meni pa ni toliko moči, da bi ji šel pogumno nasproti. Rad bi se ji izognil ...« (Arnež, 2000b, str. 4)

Tudi v objavljenem dnevniškem zapisu iz 25. junija je zaznati domotožje, saj Čuk nima nobenih novic o domačih. Zelo ga je mikalo iti domov, pa tudi zato, ker je bilo v Rimu zaradi vročine neznosno. A vročine se je bal tudi na poti.

Dne 2. julija je zapisal: »[Z]elo sem neodločen in ne vem, kaj bi napravil. Da bi v Gorici ostal, menda ne kaže. Najboljše bo, da počakam še točnih novic iz Gorice.« (Arnež, 2000b, str. 4) Vendar se je 31. julija vrnil v Gorico. V svoj dnevnik je zapisal: »S koriero¹⁶ sem dospel v Gorico in se nastanil v semenišču. Ne morem si še ustvariti jasne slike o položaju.« (Arnež, 2000b, str. 5)

Dne 7. novembra znova beremo o strahu, da bosta Gorica in okolica najbolj plačali za spor med vzhodnimi in zahodnim silami.

Notranji boji Alfonza Čuka so se nadaljevali. Dne 26. novembra je zapisal, da ni nič izrednega v njegovem življenju: »Na zunaj vlada mir, ki pa je le navidezen.« (Arnež, 2000b, str. 8)

Na zadnji dan leta 1945, 31. decembra, je zapisal, da se je vpisal na filozofsko fakulteto tržaške univerze: »Najbrž bom šel takoj v III. letnik. Zelo rad bi se seznanil z laično filozofijo, kot jo učijo na univerzah.« (Arnež, 2000b, str. 9) Nato je naredil refleksijo o letu 1945, ki je zatonilo: »Mislim, da je to leto najhujše v mojem življenju: konec vojne ... In vse ostalo s tem zvezano: Bogu moram biti iz srca hvaležen, da sem ga še tako dobro končal. Božja previdnost me je res čudovito spremljala v tem letu ...« (Arnež, 2000b, str. 9)

¹⁶ Razlaga: avtobus.

Novo leto je prineslo nove priložnosti. Dne 1. januarja 1946 je Čuk optimistično pisal:

Lep, sončen dan je, brez vsakega mraza. Vesel in poln zaupanja stopam v novo leto ... dasi dobro vem, da bo to leto najbolj odločilno. To je leto mirovne konference, ki se mora sestati do 1. maja. Takrat – torej v dobi par mesecev – se bo odločila usoda Evrope in zlasti Primorske, s katero je tesno družena moja osebna usoda. (Arnež, 2000b, str. 9)

Kolikor se na začetku objavljenega dnevniškega spomina pisanje zdi optimistično, se leto kmalu prelevi v vprašanja in bojazen:

Kaj bo z nami? Kam bomo prišli? Trojna možnost: Titova Jugoslavija – Italija – zavezniška uprava še nadalje. Zelo bi si želel ostati doma, delati v miru, posvetiti se šoli, študiju, dušam. Toda bojim se, da ne bo mogoče. Bojim se, da bo treba spet bežati in sedaj za vedno, v tujino ... toda ničesar me ni strah, na vse sem pripravljen, tudi na ječo, obsodbo ... tudi na izgnanstvo. (Arnež, 2000b, str. 9)

Vprašanja o prihodnosti so pogosta v Čukovem dnevniku. Dne 17. januarja je v svojem dnevniškem spominu podal primer iz grške mitologije: »Nad vsem našim – in mojim še posebej – življenjem visi Damoklejev meč¹⁷: kaj bo z našo deželo, kaj bo z nami, kaj bo z menoj? Do meseca maja bo menda sestavljena in podpisana pogodba z Italijo in takrat se bo odločila naša usoda.« (Arnež, 2000b, str. 9) Nadalje je izrazil svoje občutke ob dogajanju in je razmišljal:

Zelo sem miren, kar se tega tiče, naravnost ravnodušen in pripravljen prav na vse, tudi na najhujše. Vendar bi mi bilo zelo hudo, ako bi moral zapustiti svojo deželo in iti po svetu. Tako sem si lepo uredil svoje življenje in svoje delo, tako prijetno se počutim, da bo res bridko pustiti vse to in iti v negotovost, v tujino. – našim doma je zelo hudo, ko jim pravim, da bom raje šel ... tudi mami bo zelo hudo! Revica, morda me ne bo niti našla doma, ko se vrne! (Arnež, 2000b, str. 9)

Njegova mati in sestra Alma sta bili v Aleksandriji in se zaradi druge svetovne vojne nista mogli vrniti domov.

¹⁷ Starogrška zgodba govori o Dioniziju II., sirakuškem tiranu iz 4. stoletja pr. Kr., in njegovem dvorjanu Damokleju, ki je svojemu vladarju laskal, da je velik mož in srečnež. Dionizij mu je za en dan prepustil sladkosti vladanja. Damokleju so tisti dan stregli z vseh strani. Upoštevali so vse njegove zahteve. Dionizij je nad prestol dal na tanko žimo iz konjskega repa obesiti oster meč, ki naj bi Damokleja opozarjal na nevarnost, ki se ji vladar izpostavlja zaradi tekmecev in zavistnežev. Še pred koncem dneva je Damoklej vladarja prosil, da ga reši nevarne preizkušnje.

Dogodki v povojni Evropi so zelo vplivali na življenje in čutenje Alfonza Čuka. Dne 3. marca je zapisal, da so se v Londonu »končno le sporazumeli glede razmejivene komisije, ki bo v kratkem prišla v Julijsko krajino. S tem se bliža h koncu drama naše Primorske. Morda tudi moja drama? Bog ve!« (Arnež, 2000b, str. 10) Svojo prihodnost je videl zelo temačno: »Vse možnosti sem že pretresel, tudi najhujše. Zelo težko bi mi bilo, ako bi moral zapustiti Gorico. Toda tudi na to sem popolnoma pripravljen. Morda nam bo pa tujina bolj mila kot domača zemlja, kjer nam ni obstanka. Skoraj si ne upam pričakovati, da se bo stvar za nas lepo iztekla.« (Arnež, 2000b, str. 10) O prihodnosti se je spraševal tudi v objavljenem dnevniškem spominu 17. marca, vendar je bila njegova vera v Boga neomajna: »/.../ In kaj bo z nami? In manus tuas¹⁸ ...« (Arnež, 2000b, str. 10)

Dne 14. aprila je Čuk pisal: »Glede naših razmer smo postali večji optimisti: vse kaže, da bo naše ozemlje ostalo še mnogo let pod zavezniško zasedbo. Sicer pa ... utvar si ne moremo delati, ker je politika zelo spremenljiva.« (Arnež, 2000b, str. 12)

Čuk se je 4. maja spominjal svojega bega iz Gorice in svoje občutke zapisal v dnevnik: »Kar groza me spreleti, ko se spomnim na one dni. Le malo je manjkalo, da ni bilo po meni. Priznati moram: to leto je bilo zame najhujše, kar sem jih doživel. Bilo pa je tudi najčudovitejše v mojem življenju: nikdar nisem še tako čutil Božje roke kot v tem letu.« (Arnež, 2000b, str. 12) Iz tega zapisa lahko vidimo, da je bil Čuk goreč kristjan: v najhujši preizkušnji je doživel največ Božje milosti in v le-to veroval, ji zaupal.

V Gorici je na zadnji dan leta 1947 zapisal:

Leto, ki mineva, je bilo zelo važno v mojem življenju. Radi zunanjih dogodkov predvsem: mirovna pogodba je razkosala našo deželo in nas razdelila. Naša družina se je razbila. Ivan in Alma poročena, Milko na poti v Ameriko, jaz v Gorici itd. Vendar pa to leto ni prineslo zaželenega miru in dokončne rešitve, kot smo pričakovali: velika negotovost visi nad vsem.

¹⁸ Prevod: V tvojih rokah.

V mojem notranjem življenju tudi ni prišlo do končne odločitve, kot sem upal in pričakoval. Pri vseh načrtih in poizkusih se mi ni posrečilo še najti prave poti, določiti svojo življenjsko usodo. To bo naloga prihodnjega leta.

V glavnem sem s preteklim letom zadovoljen in Bogu hvaležen za vse. (Arnež, 2001, str. 6)

Za novo leto 1948 v Čukovem dnevniku beremo: »Pred menoj je spet leto, polno negotovosti, skrivnosti in velikih odločitev. Kaj mi bo prineslo, ne vem. Vendar pa mu grem nasproti poln zaupanja in optimizma.« (Arnež, 2001, str. 6) Za leto, ki je pred njim, je imel velike načrte. Kdaj, kako in zakaj se je odločil iti v Ameriko, v New York, iz objavljenih dnevniških zapisov ne moremo razbrati. Dne 5. februarja je pisal nadškofu v New York, naj ga sprejme v svojo nadškofijo: »[piše rusko] danes sem pisal nadškofu v New York, naj me sprejme v svojo nadškofijo.« (Arnež, 2001, 6) Pozitiven kardinalov odgovor je dobil na veliko soboto, 27. marca: »[piše rusko] Dobil sem odgovor iz New Yorka. Kardinal me je sprejel v svojo škofijo.« (Arnež, 2001, 6)

Alfonz Čuk je 29. maja zapisal, da je prejel pismo od matere, v katerem pravi: »Hudo ji je, ker sem se namenil oditi, vendar pa mi pušča, naj se odločim, kot se mi zdi bolje.« (Arnež, 2001, str. 7)

V dnevniškem zapisu z dne 6. septembra se je spraševal, kako na splošno gledajo na njegov odhod: »Po večini ga ne odobravajo tako duhovniki kot laiki: ne vidijo namreč nobene posebne potrebe, da odhajam. Jaz jih tolažim, da odhajam začasno in da se lahko vsak hip vrnem.« (Arnež, 2001, str. 8)

V Rimu, 9. septembra, je retrospektivno opisal svoj odhod. Tako je zapisal:

Včeraj, na praznik Marijinega rojstva sem odpotoval iz Gorice z večernim vlakom. Veseli me, da sem se ravno na Marijin praznik podal na to čudno pot. In če Bog da, se bom tudi vkrcal in odplul iz Neapolija na Marijin praznik (Ime Marijino 12. septembra). V Marijinem znamenju odhajam, Marija naj me spremlja v Ameriko in naj me varuje vsega hudega! Eno stvar sem jo prav vneto prosil doma, danes v Rimu in jo bom pojutrišnjem v Pompejih: da bi mi bila kot dosedaj tako tudi v Ameriki vedno mati – monstra te esse matrem¹⁹ – da bi me

¹⁹ Prevod: pokaži, da si mati/kot mati se pokaži.

ohranila vedno zvestega Kristusu in da bi me ves čas mojega bivanja v Ameriki obvarovala vsakega smrtnega greha.

Slovo od doma je bilo še precej grenko. Lep jesenski dan je bil. Gorica se je kopala v sončni luči. Bil sem do zadnjega zelo korajžen. Brez ginjenosti sem se poslovil od svojih prijateljev, od goriških duhovnikov, od vseh znancev, le ko sem se poslovil od Marije in Ivanke, me je njen jok – zlasti Marijin – zlomil, da nisem imel besede in da sem odšel, ne da bi mogel iztisniti in sebe en sam »zbogom«. Na postajo sta me pospremila Miloš in Lucijan. Poslovali smo se pristrčno in moško.

/.../

Nocoj sem nekoliko utrujen in malodušen. Moja odločitev za v Ameriko se mi zdi kot velika bedarija brez vsakega smisla. Vzbujajo se mi dvomi, sem li pametno napravil, da sem doma vse pustil in šel v Ameriko: Ali ni to znak slabosti in podlosti? Toda ti dvomi me ne preveč razburjajo, ker so bolj izraz moje utrujenosti in zaspanosti, kot pa resnih pomislekov. Vse bom lepo prespal in jutri bo boljše. (Arnež, 2001, str. 8–9)

Latinske besede si je izposodil iz molitve svetega Bernarda.

Čuk je v Neaplju, 10. septembra, ob desetih zvečer pisal nekoliko bolj optimistično: »Vsi moji dvomi in pomisleki so se precej razpršili. Spet sem poln zaupanja in poguma. Vkljub temu pa se mi zdi to moje ameriško potovanje velika pustolovščina. Bog daj, da bi se dobro iztekla!« (Arnež, 2001, str. 9)

Med potovanjem, 13. septembra, na ladji Marine Perch v Palermu iz Čukovih zapisov izvemo, da se mu ni ljubilo nič delati. Dne 18. septembra, še vedno na ladji, je pisal, da se je počutil še kar dobro, vendar ni imel preveč teka, spal pa je še tudi precej dobro. Lahko bi opredelila, da Čuk v svoj dnevnik piše nekakšne potopisne vložke.

V četrtek, 23. septembra 1948 zvečer, je v New Yorku med drugim napisal:

Po glavi se mi vse vrši od vtisov in dojmov. Malo neprijetno mi je pri srcu. Kako se bo končala ta moja pustolovščina /.../

Kar dobro mi de ena ura klečanja in premišljevanja pred izpostavljenim Gospodom. Tukaj se malo duhovno odpočijem, zberem in uredim svoje vtise, pomirim vse dvome in neprijetnosti, ki mi skušajo greniti dušo. Popolnoma sem vdan v Božjo voljo: kjerkoli bom, bom skušal biti pravi duhovnik Kristusov. (Arnež, 2001, str. 12–13)

V petek, 24. septembra zvečer je prvič v življenju sem maševal, brez strežnika. Ob tem dogodku je zapisal, da mu je bilo neprijetno pri srcu, saj je bilo to ravno ob njegovi prvi sveti maši v New Yorku.

Kakšni so bili prvi Čukovi vtisi o Ameriki? Dne 25. septembra je Čuk v svoj dnevnik med drugim opisal svoje prve vtise:

Ne vem, kaj bi rekel. Za vedno bi mi tako življenje ne ugajalo. Toda za nekaj časa, mislim, da bo kar primerno. Ravno v spovednici se precej učim angleščine, se mi zdi. Seveda preveč stika z ljudmi v tej župniji ni, posebno z mladino. Niti govora o kakem delu v šoli ali v organizacijah. Toda imamo to ugodnost, da vsak dan opravim svoje določene ure dela in potem sem popolnoma prost. /.../ Mislim, da je to mesto kot nalašč, če bi hotel kaj študirati. Nekaj mi namreč roji po glavi, da bi poslušal eno ali drugo stvar na Fordhamski univerzi. Najbolj bi me zanimala angleščina ali pa pedagogika. Prihodnji teden se bom malo informiral. (Arnež, 2001, str. 14)

Čuk je 26. septembra popoldne obiskal slovensko narodno cerkev in njenega duhovnika patra Marcela Marinška, OMF.²⁰ Med drugim je zapisal: »Kako dobro de človeku, ko sliši v tujem mestu sveto domačo govorico. /.../« (Arnež, 2001, str. 14) Čuk je imel zelo spoštljiv odnos do materinščine, še več, podal ji je božansko vrednost.

Dne 27. septembra se je v zapisu med drugim tudi spraševal, kako je z njim. V njem se je porajalo domotožje:

Če hočem biti sam s seboj odkrit, moram priznati, da me malce ima domotožje. Tako se mi zdi daleč, daleč moja uboga domovina in vsi moji dragi, in vendar, kako mi je vse drago, blizu srca, ljudje, zemlja, kraji ... Bilje in domači, Gorica, vsi prijatelji, vse mi je prav za prav tako blizu ... Ne morem zanikati, da mi je srce malo bolno po vsem tem. Zdi se mi, da bi z največjim veseljem kar jutri pobral svoje stvari in se vrnil. Toliko bolj, ko se mi zdi okolje, v katerem živim, tako mrko in neprijazno. Toliko duhovnikov nas živi skupaj in vendar smo si tako tuji, tako oddaljeni drug drugemu. Vsak opravlja svojo službo, se za drugega ne zmeni, in ko je prost, gre po svoji poti. In ko smo prisiljeni priti skupaj – pri obedu – smo v zadregi in po veliki večini molčimo. (Arnež, 2001, str. 15)

²⁰ Prevod: OFM – latinsko Ordo Fratrum Minorum – red manjših bratov.

Domotožje je eno najznačilnejših občutij, ki ga zasledimo pri izseljeniškem človeku. Tudi Čuk se nenehno bojuje z njim. Dne 28. septembra je zapisal:

Ne vem, kaj mi je, prav nič nisem zadovoljen. Muči me hudo domotožje. Domišljjal sem si, da sem za domotožju sploh nedostopen, pa sem se motil. Tako mi je pri srcu, da bi se takoj z največjim veseljem vrnil, če bi bilo mogoče. In to vkljub temu, da sem odšel iz Gorice razmeroma še z lahkim srcem. Bog daj, da bi se pri nas razmere uredile! Potem bi se takoj vrnil ... (Arnež, 2001, str. 15)

Tudi naslednjega dne, 29. septembra, njegovo domotožje ni bilo nič manjše, bilo je še celo globlje: »/.../ dopoldne in popoldne sem pisal domov: Mariji, nadškofu, staršem v Bilje. Moje domotožje je pri tem še bolj narastlo. O domovina, ti si res kakor zdravje! /.../« (Arnež, 2001, str. 16)

Čuk v svojih dnevniških spominih večkrat uporabi citate, misli iz literarnih del, ki jih je prebral, se z njimi seznanil. Tako je Čuk v objavljenem dnevniškem zapisu poudaril misel: »O, domovina, ti si kakor zdravje« poljskega pesnika Adama Mickiewicza,²¹ ki jo je uporabil tudi pisatelj Ivan Cankar (10. maj 1876, Vrhnika–11. december 1918, Ljubljana) v črtici *O domovina, ti si kakor zdravje!*, vključeni v zbirko *Za križem* (1909) in ki je bila objavljena tudi v mesečniku *Naša struja* (prim. Dobrovolje, 1949). Nadalje je Čuk pisal o svojem lastnem samoopazovanju:

Kolikor bolj se opazujem, toliko bolj spoznavam, da sem po svoji naravi nemiren, večno nezadovoljen človek. Sam ne vem, kaj bi hotel. Dosedaj še nisem našel mesta, kjer bi lahko rekel: Tukaj mi res ugaja, tukaj hočem ostati. In sploh ne vem, če ga bom našel. Tudi tukaj čutim, da ne bom imel dolgo obstanka. Kako težko je spoznati, kaj hoče Bog od nas. Včasih mislimo, da je Božja volja, pa so le naše želje. Bojim se, da se tudi jaz preveč pustim voditi od svojih želja in kapricov. (Arnež, 2001, str. 15)

Dne 30. septembra, zjutraj po premišljevanju, se je spraševal, ali je bila Božja volja, da je prišel v Ameriko ali ne. Vedno znova se je Čuk prepuščal Božji volji, v katero je neomajno zaupal. To prepuščanje ni bilo pasivno. Ko človek vse naredi, kar je v njegovi moči, se po njegovem mnenju lahko z zaupanjem prepusti Božji volji. V dnevniških spominih pravi:

²¹ Adam Mickiewicz (24. december 1798, Zaosie, Nowogródek (danes Belorusija)–26. november 1855, Konstantinopel).

Vsaj voluntas permittens²² je bila, to je gotovo. Vsekakor tukaj sem, imam svoje duhovniško delo, in brez dvoma Bog sedaj hoče, da vršim natančno svojo dolžnost. To hočem tudi storiti, v vsej ponižnosti in skromnosti. Nikamor se nočem siliti. Naj me vodi Bog. Njemu se popolnoma predam. Hočem se ravnati po navodilu: Ama nesciri et pro nihilo reputeri.²³ (Arnež, 2001, str. 16)

Latinski citat je vzet iz knjige avtorja Tomaža Kempčana *Hoja za Kristusom*. Ob tej knjigi so mnogi, med njimi tudi Alfonz Čuk, gradili svoje duhovno življenje.

V objavljenem dnevniškem zapisu z dne 6. oktobra beremo o njegovi opustitvi misli, da bi obiskoval Fordham. Zelo ga je mikala pedagogika ali pa angleščina. A presodil je, da se mu to ne izplača: »Predvsem bi me precej stalo (takse in knjige) Potem, težko bi obiskoval predavanje. In končno, kar imam prostega časa, bi moral presedeti doma pri knjigah. Zdi se mi veliko bolje, da porabim svoj prosti čas, da spoznam nekoliko ameriško življenje v vsej njegovi obsežnosti in pestrosti.« (Arnež, 2001, str. 18)

Dne 11. oktobra beremo o Čukovih porušeni gradovih v oblakih:

Dopoldne sem šel v Bronx k Mgrju Watersonu. Zelo prijazen gospod, zanimal se je za naše razmere in za moje osebne. Obljubil mi je, da me bo »keep in mind«. Zaenkrat seveda ni nobenih mest prostih. Tako se je porušilo precej gradov v oblakih. Preveč razočaran sicer nisem, ker sem predvideval, da bo težko dobiti kako mesto sedaj, ko so se šole že davno začele. (Arnež, 2001, str. 19)

Po jutranjem srečanju z mgrjem Watersonom se je prvič peljal z ameriškim vlakom v Norwalk k družini Premrl. Čuk je v dnevniku opisal srečanje. Na koncu je dodal, kako je bilo, in ocenil znanje slovenščine med mladimi: »Lepo sem se imel. Počutil sem se res kot doma, četudi smo morali večinoma angleški govoriti, mladina ne zna več slovenščine ali pa zelo slabo.« (Arnež, 2001, str. 20)

Zadnji objavljeni dnevniški zapis, z dne 15. oktobra, je med drugim sklenil z zapisom, kaj se je zgodilo med spovedovanjem. S hvaležnostjo Bogu za dar poklica je končal: »V takih trenutkih je človek res Bogu hvaležen, da je duhovnik in ima oblast odpuščati grehe.« (Arnež, 2001, str. 20)

²² Prevod: permisivna volja.

²³ Prevod: Ljubi, kot da bi bil ignoriran in ničvreden oz. malovreden.

5.2 Eseji Alfonza Čuka

Razlag, kaj je esej, je po mnenju slovenskega literarnega zgodovinarja Mirana Štuheca »skoraj toliko, kot je teoretikov, ki so se s pojavom ukvarjali, a njihova globinska pomenska struktura izraža ne samo nemoč definicije kot take, katere natančnost je obratno sorazmerna s številom izjem, ampak tudi to, da vse pravzaprav enakovredno osvetljujejo bistvo problema.« (Štuhec, 2003, str. 16) Izraz za esej se je na Slovenskem začel pogosteje pojavljati v obdobju slovenske moderne (1899– . Njegova slovenska oblika je prevladala okoli prve svetovne vojne. Čas med svetovnima vojnama je »morda [bil] prva prava doba slovenske esejistike« (Kos, 1979, str. 40), saj je bila leta precej pogosta v revialni, publicistični in znanstveni rabi (Kos, 1979). Značilnosti eseja oziroma esejista so nagovor bralca, kritičnost, spretnost pri določanju teme in predmeta razpravljanja, polemičnost, zapletena pot in približevanje k sklepni točki (Avsenik Nabergoj, 2000).

Obravnavani bodo izbrani Čukovi eseji, objavljeni v osrednji reviji slovenskih izseljencev *Meddobje*, ki od leta 1954 izhaja v Argentini.

Člani organizacije Slovenska kulturna akcija (v nadaljevanju: SKA) so po vzoru predvojnih slovenskih revij ustanovili leposlovno revijo *Meddobje*. Odločili so se, da bodo tudi v izseljenstvu nadaljevali slovensko katoliško tradicijo, ohranjali slovensko kulturo in jezik ter gojili vse vrste slovenske umetnosti na kar najvišji možni ravni, z željo, da bi se lahko ohranili kot narod tudi daleč od domovine. Pri tem jih je vodilo načelo: v potrebnem enotnost, v dvomljivem svoboda, pri vsem pa ljubezen. Prva urednika sta postala Ruda Jurčec²⁴ in Zorko Simčič.²⁵ V šestem letniku je k urednikovanju pristopil še Rafko Vodeb.²⁶ V devetem letniku (1969) je nastal razkol in izhajanje revije se je za dve leti ustavilo. Oba urednika sta odstopila. Revijo je rešil dr.

²⁴ Ruda Jurčec (1. april 1905, Ormož–4. november 1975, Buenos Aires), slovenski novinar, esejist, pisatelj.

²⁵ Zorko Simčič (19. november 1921, Maribor), slovenski pesnik, pisatelj, dramatik, urednik, publicist in esejist.

²⁶ Rafko (Rafael Mihael) Vodeb (26. julij 1922, Dolenja vas pri Artičah–5. julij 2002, Slivnici pri Celju), slovenski rimskokatoliški duhovnik, teolog, filozof, umetnostni zgodovinar, profesor, pesnik, prevajalec, urednik in publicist.

Tine Debeljak,²⁷ uredništvo pa je prevzel France Papež in ga obdržal do smrti. Revija še danes izhaja dvakrat na leto v štirih zvezkih. Prinaša pesmi, novele, eseje, razprave, razmišljanja, poročila in ocene (Jevnikar, 1999 in Avsenik Nabergoj, 2000).

Irena Avsenik Nabergoj v svoji magistrski nalogi piše, da eseji, ki so objavljeni v *Meddobju*, pogosto obravnavajo duhovne teme in se še posebej osredotočajo na izkustveno razsežnost človeškega in krščanskega življenja. Obravnavajo seveda tudi druge duhovne teme – molitev, delo, prosti čas, tedanje kulturno, družbeno in politično življenje. Zelo poudarjajo nujnost dialoga in opozarjajo na nujnost pristne religioznosti, ki izvira iz srca. V duhovnosti izseljenskega človeka je moč začutiti razklanost zaradi odhoda iz domovine v emigracijo, spominjanja preteklih krvavih dogodkov ter življenja v novih razmerah (Avsenik Nabergoj, 2001a). V esejih, objavljenih v *Meddobju*, je kot posledica slabih delovnih razmer in dejstva, da so izseljenci ves čas morali razčiščevati svoj novi bivanjski položaj, reševati vsakokrat aktualna kulturna in politična vprašanja, ne vedno brez sporov zaradi različnih pogledov in ne brez odmikov (zlasti v sedemdesetih letih), opaziti kakovostna nihanja (Avsenik Nabergoj, 2000).

Izbrani eseji Alfonza Čuka zaradi avtorjevega znanstvenega interesa prestopajo v območje polliterarnih ali neliterarnih zvrsti, kot na primer v znanstveno razpravo ali literarno kritiko (Poniž, 1989). V vseh njegovih izbranih esejih je opaziti široko razgledanost v literarni, psihološki, teološki, zgodovinski umetnosti. Čukov esejistični slog je podkrepjen z njegovo široko razgledanostjo. Alfonz Čuk ponuja bralcu več kot različna dejstva, podatke in mnenja, ko govori o tedanjem človeku in času, o osebnostih, ki so spreminjale zgodovino, in drugem, saj bralec vstopa tudi v njegov notranji, duševni in duhovni svet. V esejih avtor presoja in vrednoti duhovno stanje družbe; esejistične prvine so blizu teološkemu esejju. V svojih esejih med drugim ugotavlja in vzpodbuja dialog z drugače mislečimi, na primer z brati in sestrami drugih krščanskih Cerkva. Izbrani eseji Alfonza Čuka bodo v nadaljevanju predstavljeni kronološko.

²⁷ Tine Debeljak (27. april 1903, Škofja Loka–20. januar 1989, Buenos Aires), slovenski literarni zgodovinar, kritik, prevajalec, urednik in pesnik.

5.2.1 Pogled na svet

Čukov esej iz leta 1964, *Psihološka razmišljanja ob ekumeničnem vprašanju*, govori o zavesti ločenega krščanskega sveta in o potrebi po edinosti med kristjani. Papež Janez XXIII. in drugi vatikanski cerkveni zbor sta leta 1962 odprla pereče ekumensko vprašanje. To vprašanje, ki je zelo zapleteno in ima več obrazov, lahko proučujemo, kot pravi avtor, »pod raznimi vidiki: zgodovinsko, teološko, razvojno, socialno, politično, itd.« (Čuk, 1964, str. 225), vendar je po njegovi presoji v svojem bistvu religiozno.

V eseju Čuk presoja delo in prizadevanje ekumenskega gibanja, da se dokoplje do odgovorov, ki bodo sprejemljivi za vse krščanske veroizpovedi. Ugotavlja, da je človeški element v zgodovini Cerkve odpovedal, povzročil razkole, odpade, herezije in razprtije, ter raziskuje razloge za težave in nestrinjanja. Prepričan je, da je ekumensko vprašanje potrebno psihološke obravnave in presoje.

Po Čukovem mnenju je v tem trenutku pomembno, da se psihološko pripravi pot združenja Cerkva. Odstraniti je treba vse človeške ovire in ustvariti ustrezne okoliščine za delovanje Božje milosti. Kot trdi Čuk, bo združenje krščanske družine nastopilo kot Božji čudež, za to pa se je treba duhovno in psihološko pripraviti. Eseg nadaljuje z navajanjem nekaterih področij, na katerih je potrebno psihološko razčiščenje, še posebej glede vedenja katoličanov. Prvo tako področje je razmerje kristjanov do ločenih kristjanov. Čuku se zdi teološko in psihološko pomembno, da si Cerkve druga drugi pošteno priznajo, kaj jih ločuje in deli v različne tabore. Tako stališče mora po Čukovem mnenju vzbuditi in krepiti medsebojno spoštovanje, ne pa medsebojnega zaničevanja, saj mnogokrat odnose med kristjani označuje pomanjkanje spoštovanja in ljubezni. Ob tem se avtor dotakne pojma zmote: »Zmota kot taka sploh ne obstoji v stvarnosti, obstojimo le ljudje, ki se motimo.« (Čuk, 1964, str. 228)

Drugo področje, ki ga obravnava esej, je uporaba tako imenovanega črno-belega merila za presojanje življenjskega dogajanja, ki pomeni, da ima nekdo povsem, absolutno prav oziroma je povsem, absolutno v zmoti. Ob tem Čuk zapiše: »Ljudje, ki gledajo na življenje skozi dvobarvne naočnike, so navadno nedozoreli in neizkušeni, nezmožni potankega razlikovanja življenjskih pojavov; ne zavedajo se, da se nam polnokrvno življenje prikazuje v nešteti odtenkih eksistenčnega spektra.« (Čuk, 1964, str. 228) To

črno-belo merilo se pri ekumenskem delu kaže tako, da človek vidi sebe kot »nedolžna bela jagnjeta in druge kot črne zločeste volkove.« (Čuk, 1964, str. 228) Kot omenja, je potrebno priznati krivdo za razbitje cerkvene edinosti. To je po Čukovem mnenju znak ponižnosti: »Cerkev ni nezmotljiva na psihološkem področju, ki je področje občevanja, obnašanja in medsebojnih odnosov.« (Čuk, 1964, str. 228) Po severnoameriškem metodističnem škofu Fredu Piercu Carsonu, enemu izmed uradnih opazovalcev pri vatikanskem cerkvenem zboru, v nekem govoru povzema zanimivo misel o tem, da Martin Luther najbrž leta 1521 ne bi zapustil Katoliške cerkve, če bi na papeškem prestolu sedel papež Janez XXIII. Dne 3. januarja 1521 je papež Leon X. izdal papeško bulo *Decet Romanum Pontificem*,²⁸ s katero je izobčil Martina Luthra iz Katoliške cerkve.

Naslednje področje, ki ga Čuk omenja, je pojav »osamosveščanja človeške osebnosti« (Čuk, 1964, str. 231). V njem se med drugim sprašuje, kaj je predsodek, in o tem razmišlja:

Predsodek je mnenje, ki si ga izoblikujemo o nečem ali nekom, ne da bi predhodno zadevo ali položaj temeljito presodili. Predsodek je prepričanje, do katerega smo se dokopali brez zadostnih dokazov, večkrat na podlagi površnih vtisov, plitkih ali navideznih razlogov, ki temeljijo po navadi na čustvenih in iracionalnih tleh. Človek s predsodki je ozkosrčen, zaslepljen in fanatično zaverovan v svoje mnenje, psihološko tako zabarikadiran, da mu je težko do živega. Predsodki se navadno rodijo in delujejo nezavestno in so čustveno zelo napeto elektrizirani: to je, kar jih dela tako nedostopne in nezagrabljive. Predsodki nam niso prirojeni, temveč privzgojeni in priučeni. Vsrkujemo jih iz okolja, zlasti iz družinskega, pa tudi iz širšega družabnega in kulturnega. Diagnostično je predsodek simptom osebne negotovosti in nezaupljivosti. Uporabljamo ga kot samozaščitni mehanizem, s katerim se branimo pred pretiranim čutom ogroženosti. Predsodki so orožje, s katerim se borijo za svoj eksistenčni obstoj majhne, negotove in bojzljive duše. (Čuk, 1964, str. 233)

Postavlja se vprašanje, kako pojem predsodka sodi v ekumensko tematiko. Čuk pojasnjuje, da »v luči ekumenskega sodelovanja postaja vedno bolj jasno, da so bili in so še odnosi med krščanskimi skupinami temeljito zastrupljeni z raznimi predsodki. Iz teh predsodkov izhajajo medsebojna sumničenja in natolcevanja, podtikanja zlih

²⁸ Prevod: Volja rimskega papeža.

namenov, nezaupljivost in celo sovraštvo.« (Čuk, 1964, str. 234) Seveda pa združevanje Cerkev ni mogoče, če se prej ne odresemo verskih predsodkov.

Naslednje področje, ki je po Čukovem mnenju »med najbolj simpatičnimi posledicami novega duha, ki je zavel s papeževanjem Janeza XXIII« (Čuk, 1964, str. 234), je »osebno in skupinsko zблиžanje med katoličani in drugimi krščanskimi konfesijami« (Čuk, 1964, str. 234). Čuk razmišlja, da je zgodovina ekumenskega gibanja v resnici zgodovina stikov med ločenimi kristjani. Esezist opiše, kakšni so bili ti odnosi v preteklosti in kako se v današnjem času spreminjajo (prim. benediktinski teolog ima duhovne vaje za protestantske pastore). Področje sklone z razmišljanjem o pritegnitvi laikov k cerkvenemu delu.

V petem, zadnjem področju esezist meni, da je uspeh Katoliške cerkve v veliki meri odvisen od njene sposobnosti, da oznanjanje evangelija prilagodi kulturi posameznega naroda. Zgodovina to živo izpričuje: delatinizacija Cerkev oziroma boj za uporabo narodnih jezikov v liturgiji (prim. delo svetih bratov Cirila in Metoda). V nadaljevanju Čuk povzame razmišljanje belgijskega škofa De Smedta, ki ga je izrazil na 22. splošni kongregaciji, 19. novembra 1962, o tem, kako naj se ekumenska adaptacija pojmuje: »Ekumenski dvogovor ni teološka diskusija ali poizkus spreobračanja ali mešetarjenja z namenom cerkvenega združenja, temveč pričevanje naše vere pred drugimi, podano na miren, objektivni, prozoren in psihološko primeren način.« (Čuk, 1964, str. 239)

Avtor opozarja, da prilagoditev zahteva žrtve in kompromise na obeh straneh. Kompromis ni nujna izguba, temveč je vzpostavljanje zdravega življenjskega ravnovesja. Pri tem pa je pomembno pravilno razločevanje bistvenega od nebistvenega. Čuk še doda, da velikokrat tudi Cerkev ni bila zmožna razločevanja. Za sklep navaja šest načel, ki bodo morala voditi kristjane pri dialogu za združenje Cerkev. Načela sta, v knjigi *Ameriški dvogovor*, zapisala jezuit Gustave Weigel in protestant Robert McAfee Brown:

1. Vsak sobesednik mora verjeti, da drugi govori v dobri veri.
2. Vsak sobesednik mora jasno razumeti svojo veroizpoved.
3. Vsak sobesednik se mora potruditi, da razume vero drugega. To vključuje a) pripravljenost tolmačiti vero drugega v njeni lepši, ne pa slabši luči, in b) stalno pripravljenost popraviti razumevanje vere drugega.

4. Vsak sobesednik mora ponižno in spokorno sprejeti odgovornost za vse, kar je njegova skupina storila in še dela, da pospešuje in podaljšuje needinost med kristjani.
5. Vsak sobesednik se mora odkritosrčno in pogumno zavedati točk, ki nas ločijo, in točk, ki nas družijo.
6. Vsak sobesednik mora priznati, da je uspeh dvogovora odvisen od tega, da ga darujemo Bogu. (Čuk, 1964, str. 241)

Iz eseja lahko vidimo Čukovo gorečo željo po edinosti kristjanov. Kot zvest rimokatoliški duhovnik ne zanika napak Cerkve in jih ponižno prizna.

V naslednjem eseju *Cerkev in ateizem*, objavljenem leta 1967 v reviji *Meddobje*, se Čuk sprašuje o dogmatičnem ateizmu ali antiteizmu kot absolutnem in borbenem zanikanju Boga: »Kako je mogoče razložiti dejstvo, da je moderni ateizem pravzaprav sad zapadle kulture, skoten sredi krščanskega sveta?« (Čuk, 1967, str. 264) Odgovor je v razdrobljenem in oslavljenem krščanstvu, ki je postajalo družbeno in kulturno vedno bolj neučinkovito in nesposobno zadovoljiti potrebe in težnje modernega človeka:

Moderni ateizem je tako zapeljiv sad naivno-prešerne arogance človeka preteklega stoletja, kot ga predstavljajo Feuerbach, Comte in Marx, ki je sanjal, da je našel v moderni znanosti čarobni ključ, ki nam bo odkril dver do skrivnosti človeškega bivanja in vedenja. Na drugi strani pa je ateizem trpka usedlina bridkega razočaranja ljudi kot so Nietzsche, Sartre in Camus, ki so izgubili vero v človeške vrednote in so domnevali, da je edini izhod iz slepe ulice človeškega obupa v odklonitvi in zanikanju krščanskega Boga. (Čuk, 1967, str. 264)

Ta odgovor bi lahko ponazorila tudi z antitezo svetopisemske prispodobe (prim. Mt 13,33, Lk 13,21, 1 Kor 5,6): kvas je postal plesniv, zato ne more prekvasiti vsega testa oziroma ga skvari (prim. Gal 5,9). Čuk se zaveda, da se je Cerkev prepozno odzvala na ta pojav.

Nato Čuk razlaga, da so šele na 1. Vatikanskem cerkvenem zboru (1869–1870) bili hkrati z ateizmom obsojeni vsi ideološki sistemi, kot so materializem, panteizem, pozitivizem in agnosticizem. Z žalostjo ugotavlja, da sta opredelitev teizma in obsodba ateizma ostali skoraj neopazni med veliko večino katoličanov. Nadalje ugotavlja, da so leta 1917 v Rusiji z boljševiško revolucijo nastale dramatične spremembe, ki so močno ogrozile ne samo politične in socialne sisteme, temveč celotno zahodno in krščansko civilizacijo. To pa zato, pravi Čuk, ker si je komunistična oblast z vso močjo nasilno

utrla pot med možice, saj si ni upala stopiti v svobodno tekmovanje z religioznimi tokovi. Na ta pojav se je 19. marca 1937 odzval papež Pij XI. z okrožnico *Divini Redemptoris*,²⁹ kjer ugotavlja, da »brezbožni komunizem namerava »prevrniti socialni red in izpodkopati same temelje krščanske civilizacije« /.../ ter vpeljati novo dobo »človeštva brez Boga« (Čuk, 1967, str. 265–266). Kot dodaja, je komunizem zmoten v svojem bistvu, kljub videzu rešiteljske ideje o pravici, enakosti, bratstvu. Po njegovem mnenju se ateizem »prikaže iz okrožnice ne kot filozofski sistem, ki se o njem debatira po salonih in učilnicah, temveč kot grozeči »Hannibal ante portas«,³⁰ ki preži pred vsakim človeškim srcem« (Čuk, 1967, str. 266).

Čuk v nadaljevanju eseja omenja tudi papeža Pavla VI. in njegovo okrožnico *Ecclesiam suam*³¹ (avgust 1964), v kateri razpravlja o ateizmu v zvezi s problemom dialoga, ki naj ga Cerkev vodi z nekrščanskim svetom. Pogovor z ateisti se zdi skoraj nemogoč zaradi njihove neiskrenosti in neizprosne sovražnosti. Tako je edina rešitev umik v molk. Preganjani Cerkvi molka ne preostane nič drugega, kot da prenaša, trpi in ljubi.

Po Čukovem mnenju ima Cerkev dolžnost, da obsodi in zavrže ateizem kot ideološki sistem, saj človeku ne ponuja nobene čudežne rešitve, temveč ga le ponižuje in muči s tem, ko mu omejuje svobodo. Po drugi strani pa ima Cerkev dolžnost, da skuša razumeti ateiste in jim pomaga. Na koncu eseja *Cerkev in ateizem* razmišlja: »Nobenega dvoma ni, da bi tak dvogovor, izpeljan na medsebojnem spoštovanju in zaupanju, prinesel obojestransko obogatitev, dasi se to sliši zelo paradoksalno.« (Čuk, 1967, str. 268)

Alfonz Čuk esej *Religiozna problematika v luči sodobne psihologije* začne z razmišljanjem o Božjem razodetju. Nadaljuje, da je bilo krščanstvo vedno znamenje, ki se mu nasprotuje, tarča sovraštva, obsodb in očitkov. Esejistovo razmišljanje lahko navežemo na svetopisemsko besedilo, že na Jezusovo darovanje v templju ob Simeonovi prerokbi (prim. Lk 2,34). Nadalje Čuk pravi, da je treba očitke ponižno sprejeti in se zamisliti o morebitnih nepravilnostih v Cerkvi. Spregovori o namenu II. Vatikanskega koncila – modernizirati Cerkev. Predvideva, da je morda težava pri tem, da se odloki Vatikanskega zbora ne izvajajo dovolj pogumno in dovolj hitro. Kot še

²⁹ Prevod: Božanski odrešenik.

³⁰ Prevod: Hanibal pred vrati.

³¹ Prevod: Njegova cerkev.

doda, se zdi, »da celo komunistom ugaša ogenj prvotnega borbenega ateizma.« (Čuk, 1970, str. 23)

Čuk poudarja, da se mora pokoncilski Cerkev bolj zavedati svoje vloge v sodobnem svetu, to pa pomeni, da se mora približati sodobnemu človeku, razumeti, kakšni so njegove potrebe, ideali, težnje in slabosti. Kot poudari, sodobna znanost, zlasti psihološka, lahko pomaga, da postanemo boljši kristjani in katoličani, ter dodaja: »V svojem umskem napuhu včasih mislimo, da imamo vso polnost resnice in modrosti v naravnem in nadnaravnem redu. Ako hočemo svetu služiti, se moramo od njega tudi učiti.« (Čuk, 1970, str. 25)

V nadaljevanju beremo o sodobni psihologiji. Čuk se sprašuje, kaj je človek. Za krščansko problematiko je zelo pomemben psihološki poudarek na enotnosti človeške narave, kar pomeni, da je človek telo in duša, da je Kristus prišel odrešit celega človeka, ne samo njegovo dušo.

Sodobna psihologija je po njegovem mnenju ena najpomembnejših svetovnih ved, je znanost, ki na podlagi opazovanja človeškega vedenja proučuje človeško osebnost. Pojavi se vprašanje: Kaj nagiba človeka, da se vede na določen način? »Psihologi govorijo o multideterminaciji (mnogoodoločanju³²) človeških dejanj.« (Čuk, 1970, str. 29) Čuk pojasni, da je psihologija zajela študij človeške motivacije zlasti pod vplivom Freudove psihoanalize, in se nanjo osredotoči: »Freud je vpeljal razlikovanje človeških nagibov v svestne, predsvetne in nesvetne.« (Čuk, 1970, str. 29). V opombi k navedenemu stavku zapiše:

Zdi se mi bolj primerno, da nemški izraz *bewusst, unbewusst* (angleško *conscious, unconscious*) prevajam s slovenskim *svesten, nesvesten*, kot pa z izrazom *zavesten, nezavesten*, ki se mi zdi preoguljen in odprt raznim postranskim pomenom. Izraz *podzavesten (unterbewusst, subconscious)* se v znanstvenem psihološkem slovstvu le malo uporablja. Prav tako se tudi redko sliši Freudov izraz *predsveten (vorbewusst, preconscious)*. Svstnost se danes

³² Takoj za naslovnico *Meddobje* (letnik XI, št. 1) beremo: »V esej dr. A. Čuka Religiozna problematika v luči sodobne psihologije (*Meddobje* XI /1, str. 22–45) so se vrinile nekatere tiskovne napake. Prosimo bralce, da jih blagohotno popravijo. /.../ Na str. 29, 18. vrsta od zgoraj beri: mnogoodločanju (ne: mnogoodločanju).« (*Meddobje*, 1970)

pojmuje kot psihološka razsežnost, ki se razteza od ene skrajnosti do druge preko nešteti svestnostnih odtenkov. (Čuk, 1970, str. 29)

Alfonzu Čuku se zdi sporen poskus, da bi zožili vse težnje, h katerim se človek nagiba, »na dva bistvena življenjska nagiba, ki ju Freud imenuje nagon življenja (Eros) in nagon smrti (Thanatos)« (Čuk, 1970, str. 30), saj je vsak človek pod dinamičnim vplivom nešteti nagibov.

Po Čukovi presoji je vse predhodno razmišljanje in razlaganje mogoče prenesti na religiozno in moralno področje, ter poudari, da moramo biti pri verskem in moralnem delovanju še posebej pozorni na motivacijo, na pravi namen pri vseh dobrih delih, ki jih opravljamo. Pri tem dodaja: »Vsakdanje življenje in zlasti psihoterapija nam odkrivata nešteto primerov včasih naravnost tragične samoprevare.« (Čuk, 1970, str. 30) Prav zato se Čuk sprašuje, ali se je mogoče dokopati do pravega namena vseh naših dobrih del. Odgovarja, da je to mogoče, čeprav zelo težko, da pa je za našo osebno rast nujno potrebno zavedanje o nagibih našega delovanja. Pri tem Čuk poudarja zelo pomembno vlogo duhovnega vodstva in psihološkega posvetovanja. Opozarja, da moramo biti po Kristusovem zgledu zelo previdni pri ocenjevanju vedenja drugih ljudi, saj nam tudi Kristus v evangelijskih besedilih (prim. Mt 7,1, Lk 6,37) naroča, da ne smemo soditi drugih.

Kljub temu, da za vsakim človeškim dejanjem, tudi zločinom tičijo nešteti nagibi, za katere večkrat človek ni niti odgovoren, po Čukovi presoji človekova odgovornost ostaja, čeprav se lahko v mnogih primerih zmanjša. To tezo razloži: »Tako psihološko ocenjevanje našega moralnega vedenja nas ne samo bolj usposobi, da ugotovimo resnično človeško odgovornost in zadolženost, temveč tudi, da človeku grešniku pomagamo do pravega samorazumevanja in odrešenja.« (Čuk, 1970, str. 31)

V nadaljevanju eseja Čuk pravi, da imajo pomembno vlogo pri našem vedenju čustva, ki so bistven del človeške narave. Ta imajo osrednjo vlogo v razvoju ter delovanju človeške osebnosti: »Čustva so kot začimba, ki je nikdar ne uživamo same, temveč le v zvezi z jedjo.« (Čuk, 1970, str. 32–33) Ker življenje po veri ne zadeva le razuma in volje, Čuk spodbuja bralca, naj se ne boji čustev, temveč naj jim daje priložnost, da se pozitivno izrazijo v verskem življenju. Pri tem je potrebno upoštevati kulturne

posebnosti posameznika, skupin in narodov. Posebej poudari naravno pravico do izražanja verskih čustev v liturgiji v narodnih jezikih in zapiše: »Treba je bilo vatikanskega zbora, da smo lahko zaslišali zamorske bobne ali pa kitare pri cerkveni liturgiji. Ni dvoma, da se je po koncilu liturgija tudi čustveno zelo približala ljudem zlasti z upeljavo narodnih jezikov, s poudarkom na skupinskem petju in molitvi in vsaj z delno svobodo večjega osebnega izražanja« (Čuk, 1970, str. 34). Utemeljitev za to stališče najde v celostnem dojetanju človeških situacij in izraznih sredstev v *Svetem pismu* ter pravi: »Učiti bi se morali bolj od Sv. pisma, v katerem prihaja cel človek do tako globokega in pristnega religioznega izraza.« (Čuk, 1970, str. 34)

V nadaljevanju nas Čuk opozarja, da mora moralno vrednotenje spolnosti koreniniti v fiziološkem in psihološkem razumevanju človeškega bitja. Celostno razumevanje človeka mu narekuje prepričanje, da se je treba izogibati skrajnosti, bodisi da je spolnost nekaj slabega in grešnega bodisi da je v spolnosti vse dovoljeno. Po njegovi presoji spolnost v človeku ni nekaj naključnega, temveč je del človekovega bistva; sama po sebi je dobra, saj je »hotena od Boga in usmerjena v visoke namene« (Čuk, 1970, str. 35). Po drugi strani je spolnost »nekaj zelo intimnega, svetega in obenem skrivnostnega, ker je izraz najgloblje človeške ljubezni /.../ in ker je to plodovita ljubezen, ki ustvarja življenje« (Čuk, 1970, str. 35).

Od osebne, intimne problematike preide Čuk na tematiko medosebnih odnosov. Kot ugotavlja, nam veliko pomembnih vpogledov v dinamiko človeških odnosov posreduje psihoterapija, ki se ukvarja z zdravljenem duševnih bolezni: »Na tem področju dosega nedvomno moderna psihologija enega svojih vrhuncev, ko na znanstven način dokazuje zdravilno moč medsebojnega prijateljstva in ljubezni.« (Čuk, 1970, str. 40) Pri doseganju prave harmonije med posameznikom in družbo, med individualnimi in družbenimi zahtevami in potrebami ljudi, nam po njegovi presoji lahko pomaga tudi socialna psihologija.

Pri razmišljanju o tematiki medosebnih odnosov Čuk omenja severnoameriškega psihiatra in psihoanalitika Smileya Blantona (1882, Unionville, Tennessee–30. oktober 1966, New Yorku, ZDA) in njegovo delo *Ljubi ali propadi* (v izvirniku: *Love or Perish*), v katerem avtor na znanstven način dokazuje zdravilno moč medsebojnega prijateljstva in ljubezni.

Čuk sklene esej s trditvijo, da je področje odnosov med religijo in psihologijo zelo obširno in plodno, ker obe področji medsebojno bogati v njuni naravnosti h graditvi človeške osebnosti. Takole pravi: »Psihologija in psihiatrija, ki se zanimata za duševno zdravje človeka, se vedno bolj zavedata važnosti religioznih in moralnih dobrin. Prav tako se mora Cerkev učiti od psiholoških in socialnih ved, ako hoče spet dohiteti zamujene trenutke in spet zavzeti ono mesto, ki ji pripada v kulturnem in družbenem snovanju človeške zgodovine.« (Čuk, 1970, str. 45)

Alfonz Čuk v eseju *O odtujitvi modernega človeka*, ki je leta 1973 izšel v *Meddobju*, izraža problem človekove odtujenosti kot velik družbeni problem. Opozarja, da je izraz odtujitev ali alienacija, s katerim skušamo označiti stanje sodobnega človeka, med najbolj priljubljenimi in hkrati tudi najbolj obrabljenimi. To stanje opisuje: »Beseda /.../ takoj pričara pred oči sliko človeka, ki nekje ni več doma, ki se ne znajde več, ki je zgubil vezi in stike, ki je osamel in postal tujec sebi in drugim.« (Čuk, 1973, str. 292). Odtujenega človeka Čuk odkriva pri vseh starostih in poklicih današnjega človeka ter navede različne primere, kot je slovenski komunist iz Trsta, »ki se morda narodno še čuti Slovenca, toda pripada italijanski politični stranki in je v zadregi, ker ne ve, ali bi otroke pošiljal v slovenske ali italijanske šole.« (Čuk, 1973, str. 292). Sama beseda odtujitev ali odtujenost, pravi Čuk, ima lahko negativen pomen (prim. vsakdanji govor), lahko pa je tudi nekaj pozitivnega in dobrega, na primer v filozofskem in psihološkem diskurzu. Čuk se sprašuje o enem bistvenih vprašanj vsake človeške osebnosti: »Do kakšne mere se moramo odtujiti staremu in udomačiti v novem /.../?« (Čuk, 1973, str. 293)

V nadaljevanju eseja *O odtujitvi modernega človeka* Čuk izpostavi tri nemške filozofe. Najprej omenja najpomembnejšega predstavnika nemškega idealizma Georga Wilhelma Friedricha Hegla (27. avgust 1770, Stuttgart–14. november 1831, Berlin) in njegovo delo *Fenomenologija duha* (v izvirniku *Die Phänomenologie des Geistes*) iz leta 1807, v katerem je Hegel filozofsko obravnaval pojem odtujitve. Dalje navaja nemškega filozofa in antropologa Ludwiga Andreasa von Feuerbacha (28. julij 1804, Landshut, Spodnja Bavarska–13. september 1872) in njegovo delo *Bistvo krščanstva* (v izvirniku: *Das Wesen des Christentums*) iz leta 1841, v katerem ta povzema Heglov pojem odtujitve in ga vključuje v kontekst religije. Čuk pravi, da »Feuerbach ni bil globok

mislec. Vendar je njegova filozofija važna, ker je značilno vplivala na Marxa, Freuda in je zelo priljubljena raznim sodobnim humanističnim filozofom in psihologom (Erich Fromm).« (Čuk, 1973, str. 294). Čuk se posveti še nemškemu filozofu, političnemu teoretiku, pisatelju, ekonomistu, vodilnemu protagonistu delavskega gibanja in političnemu časnikarju Karlu Heinrichu Marxu (5. maj 1818, Trier, Nemčija–14. marec 1883, London, Anglija) pri katerem je ideja odtujitve po Čukovih besedah dosegla vrh filozofske obdelave.

V eseju Čuk razvija misel o tem, da vsaka odtujitev povzroči bolečo izgubo, ki ima lahko usodne posledice za človekov osebnostni razvoj, če se človek ne potrudi, da spet vzpostavi neko ravnotežje v svoji osiromašeni osebnosti. Poudarja, da je možnost odtujitve bistvena lastnost človeka, saj se edino človek, kot zavestno bitje lahko počuti odtujenega. Med ljudmi odkriva nešteto primerov in načinov odtujenosti; ti so odvisni od človekove osebnosti in življenjskega položaja. Čuk navaja tri načine odtujenosti, značilne za modernega človeka: filozofsko-psihološko, družbeno-kulturno in religiozno-cerkveno.

V sklopu filozofsko-psihološke odtujenosti se najprej osredotoči na filozofsko področje in omenja eksistencialiste (prim. Sartre, Camus), ki so poudarjali metafizično odtujenost sodobnega človeka. Poudari, da je posebej hudo, ko se človek odtuji »ne samo bitju in življenju na splošno, temveč svojemu lastnemu in osebnemu bitju.« (Čuk, 1973, str. 297). To ga privede v stanje psihološke odtujenosti, ki je za človeka v nekem pogledu najbolj tragična, saj se v skrajni obliki človek več ne zaveda samega sebe. Pojav razosebljenja povezuje s človekovim telesnim življenjem in blaginjo ter misel utemeljuje: »Ti pojavi razosebljenja so večkrat posledica možganskih okvar in mamil (LDS), kar kaže, kako je zavest prisebnosti tesno povezana z našim telesnim življenjem in blaginjo.« (Čuk, 1973, str. 297)

Pri družbeno-kulturni odtujenosti po Čukovem ugotavljanju ljudje zavržejo družbo kot táko ali razne strukture družbenega življenja. Čuk navaja primere, kako se številni ljudje »oddaljujejo raznim socialnim ustrojem in ustanovam, kot so npr. družina ali zakon« (Čuk, 1973, str. 297).

Religiozno-cerkveno odtujenost opaža Čuk na dveh področjih: na splošno religioznem in cerkvenem. Pri religiozni odtujenosti po njegovi presoji ni toliko odločujoč ateizem, ampak organizirane religiozne skupnosti. Statistike o stanju religioznosti po njegovih besedah kažejo, da vera v Boga ne »pada« tako značilno, kot se zmanjšuje zaupanje v cerkveno oblast. Meni, da je cerkvena oblast vsaj delno kriva za nastali položaj.

V sklepnih mislih eseja *O odtujitvi modernega človeka* se Čuk sprašuje o rešitvi problema moderne odtujenosti. Po njegovi presoji odgovor ni preprost, saj sega v vsak kotiček človekovega življenja. Rešitev za odtujenost modernega človeka po Čukovem mnenju ponuja *Sveto pismo* (prim. Lk 15, 11–32), kot pravi: »V glavnem pa je to rešitev, ki nam jo nudi evangelijska prilika o izgubljenem sinu.« (Čuk, 1973, str. 299) Razvajenega bogataša – odtujenega človeka – šele bridke izkušnje v tujini privedejo do spoznanja o sebi in spodbudijo iskanje poti iz nastalega položaja. Vrnitev iz objema odtujenosti v domačnost človekove lastne osebnosti je po Čukovem mišljenju najzanesljivejša pot do osebnostne pomiritve: »Iztrgati se iz objema odtujenosti pomeni povrniti se v domačnost svoje lastne osebnosti z vsem njenim bogastvom in revščino, v domačnost sočloveka, brez katerega ne moremo uspevati, in v domačnost Boga, brez katerega bomo na svetu večni odtujenci.« (Čuk, 1973, str. 299)

V eseju *O človeški napadalnosti*, objavljenim leta 1974 objavil v reviji *Meddobje*, Alfonz Čuk naveže svoje pisanje na angleškega romantičnega pesnika, dramatika in zdravnika Thomasa Lovella Beddoesa (30. junij 1803–26. januar 1849), ki je napisal »nekaj trpkih in pesimističnih besed na račun človeške napadalnosti in okrutnosti« (Čuk, 1974, str. 222). Čuk v družbi odkriva velik problem človekove napadalnosti in poudarja, da človeške napadalnosti ne moremo primerjati z živalsko, saj je človeška napadalnost premišljena, prefinjena, naklepna, brezvestna, brezčutna v ubijanju svoje vrste. Po drugi strani je živalska naravnana k samoohranitvi in le redko mori člane svoje lastne vrste. Po Čukovi presoji je pojem človeške napadalnosti zaradi njegove mnogostranskosti in večplastnosti zelo težko opredeliti. Alfonz Čuk kot človeško napadalnost označi vsako dejanje, ki nekoga ali kaj oškoduje.

Po njegovem mnenju napadalno dejanje ni samo fizičnega značaja, temveč tudi psihološkega. Napadalnost je včasih le sredstvo za dosego drugega cilja (prim. nekdo krade, ker je lačen) ali pa je sama sebi namen (prim. sadist, nihilist). Čuk opozarja, da je

potrebno razlikovati med napadalnostjo in jezo, ki je čustvo, emocija. Dolgotrajna jeza nas sicer lahko pripelje v agresivnost, a ni nujno, da je napadalen človek jezen (prim. hladnokrvno dejanje). Po mnenju Alfonza Čuka je problem napadalnosti veliko bolj zapleten. Rešitev esejist vidi nekje na sredi med dvema skrajnostnima teorijama: nagonsko in priučevalno teorijo. Čuk navaja avstrijskega nevrologa in psihologa, glavnega zastopnika nagonске teorije Sigmunda Freuda (6. maj 1856, Příbor, Moravska, Češka (tedaj Avstro-Ogrska)–23. september 1939, London, Anglija), ki pravi, da je: »/.../ napadalna težnja prirojena, samostojna in nagonsko naravnana v človeku /.../« (Čuk, 1974, str. 224). Po Čukovem mnenju je to zelo pesimistična izjava, ki ne dopušča človekove svobodne odločitve.

Druga teorija, priučevalna (prim. ruski psiholog Ivan Petrovič Pavlov (1849–1936)), ki je izšla iz ameriške psihološke šole – behaviorizem (behavior: obnašanje) – zagovarja stališče, da je človek to, česar se zavestno ali podzavestno nauči. Medtem ko po Freudu človeške narave ni mogoče spremeniti, temveč jo je mogoče le preusmeriti, se po behaviorizmu lahko narava sama spremeni in izboljša pod vplivom pogojevanja in priučevanja.

Čuk dalje navaja nekaj pomembnih dejavnikov biološkega, psihološkega in sociološkega značaja, ki vplivajo na napadalno vedenje in zato le-to postane večinoma priučeno, in daje primere iz vsakdanjega življenja oziroma zgodovine. Glede bioloških dejavnikov (prim. možganske okvare, hormonske in kromosomske nepravilnosti) po Čukovi presoji prevladuje mnenje, da ti ne morejo v celoti razložiti napadalnega vedenja, čeprav igrajo pri tem neko bolj ali manj omejeno vlogo. Pri psiholoških in socialnih dejavnikih napadalnosti Čuk omenja in razlaga nekatere, ki se mu zdijo posebno pomembni: frustracija, odzivanje posameznika in družbe na pojav napadalnosti, vpliv družbenih občil (prim. radio, tisk, film in televizija) na agresivnost in nasilnost, družinsko ozračje in še posebej odnos med otroki in starši, o katerem pravi: »Samo urejeno družinsko življenje in prava vzgoja otrok bosta pomogla, da naša mladina ne bo nasilna in podivjana.« (Čuk, 1974, str. 230)

V eseju *O človeški napadalnosti* Čuk navaja zanimiv primer o odzivanju posameznika in družbe na agresivno vedenje: vedenje zahodnih sil, še posebej Francije in Anglije, ob nasilnih Hitlerjevih podvigih. Iz zgodovinskih virov vemo, da je Hitler že pred

začetkom druge svetovne vojne, leta 1939, zagrešil veliko nasilnih dejanj, za katera, kot pravi Čuk, »je bil nagrajen s tem, da se mu ni nič zgodilo, in je tako uspešno uresničeval svoj politični načrt Velike Nemčije. Ko se mu je prvo nasilje – vdor v Porenje – izplačalo, si je privoščil še drugo, tretje in četrto, dokler nista bili Francija in Anglija prisiljeni reagirati, kar je privedlo do svetovne vojne.« (Čuk, 1974, str. 228) To tezo Čuk razlaga: če Francija Hitlerja »v svoji malodušnosti ne [bi] nagradila /.../ bi si Hitler najbrž ne privoščil naslednjih nasilnih dejanj. Danes točno vemo, da je imela Francija sredstva, da to stori, a na žalost ni bilo volje.« (Čuk, 1974, str. 228–229).

Že pred skoraj štiridesetimi leti je Alfonz Čuk opozarjal, da je problem napadalnosti med najbolj perečimi problemi človeštva; z njim se dejansko ukvarja vsa družba. Meni, da ni ustreznega odgovora na vprašanje o njegovi rešitvi, meni pa: »A s tem, da skušamo vsaj malo razumeti, kaj je napadalnost, bomo morda v majhni meri prispevali k rešitvi problema.« (Čuk, 1974, str. 230).

5.2.2 Pogled na zdravje

V eseju *Trojno zdravje*, ki je bil leta 1963 objavljen v reviji *Meddobje*, Alfonz Čuk poudarja, da se današnji človek v boju za preživetje kljub tesnobi, ki jo doživlja v dobi, označeni kot doba tesnobnosti, ne pusti, da bi ga ta tesnoba ohromila. Nasprotno si prizadeva živeti bogato, zdravo in polno življenje. Znanost, tehnika, medicina in različne oblike socialnega skrbstva želijo človeku ustvariti »raj na zemlji« ter mu podaljšati življenje. Kot meni Čuk, postaja geslo: »Živeti življenje, ki je vredno človeka, dolgo, polno, zdravo, brezskrbno, normalno.« (Čuk, 1963, str. 158). Pri tem opozarja, da je vprašanje o normalnosti in nenormalnosti našega vedenja samo po sebi zelo pomembno: »Normalno je vse, kar se sklada z normo ali pravilom, nenormalno, kar se od norme oddaljuje. Bistvo vprašanja je seveda, kaj je norma.« (Čuk, 1963, str. 158) Odgovor se skriva v veliki nejasnosti o pojmu norme. Čuk razloži, da normo lahko pojmuje kot statistično: nanaša se na povprečno ali večinsko vedenje ter vrednostno. Po statističnem pomenu norme je normalno zlasti to, kar ustreza neki vrednostni smeri, ki ni nujno moralnega značaja. Torej je človekovo ravnanje lahko statistično normalno in vrednostno nenormalno. Čuk pritrjuje, da se ta dva pojma včasih prekrivata, vendar pa opozarja, da lahko neskladje med obema normama postane zelo nevarno, če je

podprto s statistično-znanstvenimi raziskavami, ki se oddaljujejo od praktičnega življenja in ki obenem zahtevajo uveljavitev statistične norme. Ker ideal skladnosti med statistično in vrednostno normo ne bo nikoli dosežen, je po Čukovem prepričanju pomembno, da se posameznik trudi za trojne vrednote. Te se izražajo kot fiziološka (fizično ali telesno zdravje), psihološka (duševno zdravje) in moralna norma (duhovno zdravje). Kot ugotavlja Čuk, človek stremi za tem, da se uresniči na vseh treh področjih: v fiziološkem, psihološkem in duhovnem življenju. Čeprav so področja še tako različna, pa so med seboj tesno povezana (prim. psihosomatske bolezni).

V svojem eseju se navezuje tudi na ameriškega zdravnika in psihologa Walterja Cannona Bradforda (1871–1945) in njegovo knjigo *Modrost telesa* (v izvirniku *The Wisdom of the Body*) iz leta 1932, v kateri avtor razvija koncept homeostaze. Kot opozarja Čuk, se moramo zavedati, da nihče ni povsem v vsem normalen in nihče ni stoodstotno v vsakem primeru nenormalen. Pojasnjuje, da je človekovo duševno stanje odvisno od okoliščin. Čeprav se človek ima za normalnega, ima lahko trenutke, ki so neskladni z njegovo normalnostjo (prim. čudaška obdobja).

Po Čukovem ugotavljanju so fiziološke, psihološke in moralne vrednote druga drugi podrejene – moralne so na vrhu in fizične na dnu. Pri določanju hierarhije vrednot sodelujeta filozofija (etika) in teologija. Ker empirična znanost tega ne zmore, je to za Čuka dokaz, da znanost ne more razrešiti vprašanja normalnosti ali nenormalnosti človeškega vedenja. Meni, da bi bilo idealno, ko bi bili dani vsi pogoji za razvoj človekove osebnosti, vendar obstaja med osebnostjo in družbo vedno napetost, ki včasih vodi v različne konflikte.

Med tremi vrstami zdravja so možne različne kombinacije, kot je razvidno iz razpredelnice, ki jo je oblikoval in tudi obrazložil Alfonz Čuk:

RAZPREDELNICA (Čuk, 1963, str. 165)

Različne kombinacije treh vrst zdravja. Znak + pomeni prisotnost, znak - odsotnost zdravja.

Zdravje			
Možnost	Telesno	Psihološko	Duhovno
1	+	+	+
2	+	+	-
3	+	-	-
4	+	-	+
5	-	+	+
6	-	+	-
7	-	-	+
8	-	-	-

Po Čukovem ugotavljanju je idealen človek, »ki je telesno čvrst, psihološko veder in ubran in duhovno prešinjen z ljubeznijo in milostjo Božjo (1. možnost).« (Čuk, 1963, str. 164). Med vsemi možnimi kombinacijami pa se mu zdijo zanimive zlasti tiste možnosti, pri katerih se psihološko in duhovno zdravje križata (druga, četrta in sedma). To utemeljuje z odgovorom na dve vprašanji: »(1) Ali je mogoče, da je grešnik psihološko uravnovešen človek? (2) Ali je mogoče, da je normalno dober človek psihološko neuravnovešen?« (Čuk, 1963, str. 165) V odgovoru na prvo vprašanje ima tudi slab človek možnost, da si ohrani duševno zdravje, ko sklene neki kompromis z vestjo tako, da jo ali pomiri ali celo zaduši. Čuk poudarja, da je tako ravnotežje zelo nestabilno, saj nikdar ne smemo zanikati grešnikove psihološke uravnovešenosti, kakor tudi obratno, da je psihološka neuravnovešenost nujno tudi vzrok moralne nenormalnosti. To pa je že tema drugega vprašanja. Čuk opozarja, da višja ali nižja psihološka odpornost pogosto ni ne naša zasluga ne naša krivda. Vzrokov za to pa je nešteto.

V eseju se naveže tudi na severnoameriškega duhovnika in psihologa Thomasa Vernerja Moora (1877–1969), ki je leta 1959 izdal knjigo *Junaška svetost in umobolnost: uvod v duhovno življenje in duševno higieno* (v izvirniku: *Heroic Sanctity and Insanity: An Introduction to the Spiritual Life and Mental Hygiene*) ter v njej osvetlil problem odnosa med svetostjo in psihološkim zdravjem pod teološkim in psihološkim vidikom. V okviru problematike duhovnega zdravja omenja še papeža Pija XII. (1876–1958) in njegov govor iz leta 1953, v katerem je izrazil mnenje Cerkve o tej problematiki.

Čuk v zadnjem delu eseja povzame in poudari, da je v življenju treba težiti k uravnovešenosti vseh treh plasti človekove osebnosti: fizične, psihološke in duhovne. Te so med seboj zelo tesno povezane, saj se vsaka neuravnovešenost na enem področju pozna na preostalih, ter ob koncu sklene:

Popolna ubranost in dozorelost bosta prišli do izraza šele na sodni dan ob povečanju našega telesa in cele človeške osebnosti. Takrat bosta pod vplivom Božje milosti vzpostavljena popolna harmonija in ravnotežje med silami in zmoglostmi našega organizma. Takrat bomo dosegli popolno normalnost in popolno zdravje. Do takrat pa se trudimo in ubijamo, zorimo in se razvijamo, lovimo ravnotežje in omahujemo pod težo življenjskih izkušenj in trpimo kot v porodnih bolečinah, dokler se ne izoblikuje v nas ČLOVEK, ustvarjen po Božji podobi in sličnosti. (Čuk, 1963, str. 168)

5.3 Literarna kritika Alfonza Čuka

Začetke slovenske literarne kritike lahko zasledimo v razsvetljenstvu v obliki mentorske korespondence. Ti se pojavljajo vse do proti koncu 18. stoletja (Paternu, 1989), v obdobju romantike, s pojavom razvite in visoke poezije Franceta Prešerna, pa že najdemo pravo literarno kritiko. Ob izidu *Poezija* (1846) sta se med seboj izoblikovala dva konkurenčna modela kritike: koristnostni in umetnostni oziroma pragmatični in estetski. Prvi je deloval že od razsvetljenstva. Dela je presojal z merili nacionalnega moralizma – potrjeval je lastnosti, ki so očitno kazale nacionalno identiteto, njeno vezanost na narodno skupnost in njeno moralno trdnost. Kot nespodbudni ali škodljivi pa so bili vsi izrazitejši pojavi subjektivizma, pesimizma ali skepticizma. Drugi model kritike je bil manj popularen, vendar bolj razvit in tvoren. Literaturo je meril z umetnostnega vidika, dajal prednost ustvarjalnemu subjektu in presojal z vidika razvitih evropskih literatur. Oba modela slovenske literarne kritike je moč zaslediti še globoko v 20. stoletju (Paternu, 1989). Menim, da je Čukova literarna kritika sinteza obeh modelov, saj Alfonz Čuk literarno delo presoja tako z merili nacionalnega moralizma – potrjuje lastnosti, ki očitno kažejo nacionalno identiteto, njeno vezanost na narodno skupnost in njeno moralno trdnost – in z umetnostnega vidika, saj daje prednost ustvarjalnemu subjektu ter presoja dela z vidika razvitih evropskih literatur.

Literarna kritika je vrednotenje oziroma sodba o posameznem literarnem delu (Ogrin, 2002). V njej nas zanima, kaj je dejanski predmet kritiške sodbe (Ogrin, 2003). V nadaljevanju bom v okviru literarne kritike predstavila, kako je Alfonz Čuk vrednotil literarno delo. Osredotočila se bom na Čukovo literarno oceno zbirke esejev profesorja pedagogike, doktorja filozofije, misleca in pisatelja Vinka Brumna (1909, Šalovci pri Središču ob Dravi–1993, Buenos Aires) *Iskanja* (Buenos Aires, 1967), v kateri Brumen obravnava pomembna vprašanja slovenstva v zdomstvu in za katero je leta 1967 prejel tržaško literarno nagrado »Vstajenje«. To oceno je Alfonz Čuk objavil v reviji *Meddobje*.

Literarni kritiki, ki so objavljali, nekateri izmed njih pa še vedno objavljajo v *Meddobju*, so med drugim Vinko Beličič,³³ Tone Brulc,³⁴ Tine Debeljak,³⁵ Lev Detela,³⁶ Alojzij Geržinič,³⁷ Ruda Jurčec,³⁸ Ladislav Lenček,³⁹ Joža Mahnič,⁴⁰ France Papež,⁴¹ Rafko Vodeb⁴² in drugi. Obravnavajo dela slovenskih pisateljev in pesnikov, ki so ustvarjali ali še ustvarjajo v domovini, v zamejstvu in izseljenstvu. Največ literarnih kritik so deležna literarna dela v prozi, manj pa lirski in dramska dela.

Vsaka kritika bolj ali manj izraža vrednostne sodbe, ki so odvisne od globljih duhovnih plasti, iz katerih izhaja vrednostni akt (Ogrin, 2002). Čukov pogled na bistvo in vrednostno naravo literarnega dela oblikujejo duhovni, filozofski in religiozni pogledi; vpliv krščanstva, psihologije, pa tudi socialnega, kulturnega in političnega konteksta slovenskega izseljenca v Severni Ameriki,

³³ Vinko Beličič (19. avgust 1913, Črnomelj–27. september 1999, Opčine) slovenski pesnik, pisatelj, prevajalec in publicist.

³⁴ Tone Brulc (28. januar 1927, Hrušica pri Novem mestu–16. oktober 1996, Slovenska vas, Buenos Aires) slovenski novelist, esejist, romanopisec.

³⁵ Tine Debeljak (27. april 1903, Škofja Loka–20. januar 1989, Buenos Aires) literarni zgodovinar, kritik, urednik, pesnik, prevajalec iz slovanskih jezikov in kastiljščine.

³⁶ Lev Detela (2. april 1939, Maribor) slovenski pisatelj, pesnik, prevajalec in publicist.

³⁷ Alojzij Geržinič (11. junij 1915, Ljubljana–26. marec 2008, Buenos Aires) skladatelj, prevajalec, urednik, kritik, pisec.

³⁸ Ruda Jurčec (1. april 1905, Ormož–4. november 1975, Buenos Aires) pripovednik, urednik, kulturni delavec

³⁹ Ladislav Lenček (1914–), lazarist, misijonski delavec.

⁴⁰ Joža Mahnič (1. oktober 1918, Bohinjska Bistrica–2. julij 2009) slovenski literarni zgodovinar in univerzitetni učitelj.

⁴¹ France Papež (20. marec 1924, Kot pri Semiču–1. maj 1996, Buenos Aires) pesnik, esejist, urednik, pisatelj, prevajalec in slikar.

⁴² Rafko Vodeb (26. julij 1922, Dolenja vas pri Artičah–5. julij 2002) slovenski rimskokatoliški duhovnik, teolog, filozof, umetnostni zgodovinar, profesor, pesnik, prevajalec, urednik in publicist.

5.3.1 Ocena *Iskanj* Vinka Brumna

Alfonz Čuk je svojo oceno knjige Vinka Brumna *Iskanja* objavil v reviji *Meddobje*. Knjigo *Iskanja* uvršča med tiste knjige, ki niso samo dobre, temveč tudi »izzivalne«, saj naj bi se bralec ob njih zamislil, si potešil radovednost, si tudi izprašal vest, morda bralca celo zmedejo, razburijo ali razjezijo. A če jim potrpežljivo pride do dna, pravi Čuk, mu odprejo nove vpogleda v stare probleme, ga zdramijo in usmerijo na nove poti, ki vodijo v novo razumevanje človeške usode. Po njegovi oceni je bila knjiga napisana z veliko umerjenostjo, uvidevnostjo in milino in ne z namenom, da bi izzivala ter rušila. Rdeča nit knjige je iskati resnico v ljubezni. Alfonz Čuk navaja okoliščine in vzroke za nastanek knjige ter poudarja kakovost njene jezikovne podobe, saj pove, da je napisana »/.../ v sočnem in prozornem jeziku, ki mu bo težko najti enakega v znanstveni slovenščini« (Čuk, 1967–1969, str. 257). Po Čukovi oceni Brumen ne išče samo teoretične resnice, ampak mu je veliko bolj do praktične primerjave načel v življenju. V uvodu pravi, da je knjiga »zbirka etičnih esejev o nekaterih življenjskih problemih slovenstva v zdomstvu« (Čuk, 1967–1969, str. 257).

Brumnovo knjigo sestavlja pet delov: *Brez vodnikov in luči*; *Od načel do dejanj*; *Misli o kritiki*; *Naseljenci in narodnost*; *Največja pa je ljubezen*. Čuk je v svoji kritiki dal manjši poudarek prvemu in zadnjemu delu knjige, v ospredje pa je postavil preostale tri dele in pri vsakem delu je podal nekaj osebnih razmišljanj, opomb, komentarjev in dopolnil. V nadaljevanju bom natančneje predstavila osrednje tri dele Čukove kritike Brumnovih iskanj: *Od načel do dejanj*; *Misli o kritiki* ter *Naseljenci in narodnost*.

V drugem delu Čukove kritike Brumnovih *Iskanj* pod naslovom *Od načel do dejanj* Čuk povzema, kaj so za Brumna načela in kaj niso. Kot ugotavlja, se vprašanje načel in načelnosti v slovenskem katoliškem svetu pojavlja od Mahniča⁴³ prek Ušeničnika⁴⁴ in Odarja⁴⁵ do danes. Na tem področju naj bi bila izrazito razvita terminologija. Alfonz Čuk poudarja pomembnost obravnavanja načelnosti in navaja svoj vtis glede jasnosti

⁴³ Anton Mahnič (14. september 1850, Kobjilj–14. december 1920, Zagreb), teolog, škof na otoku Krku, pesnik, pisatelj, kritik slovenskega kulturnega in duhovnega življenja ter urednik.

⁴⁴ Aleš Ušeničnik (3. julij 1868 Poljane nad Škofjo Loko–30. marec 1952 Ljubljana), filozof, teolog, duhovnik.

⁴⁵ Alojzij Odar (19. junij 1902, Jereka–20. maj 1953, Buenos Aires), slovenski rimskokatoliški duhovnik kanonist in publicist.

načel v katoliškem življenju. Ugotavlja, kako so v teh krogih presojali ravnanje sočloveka glede na njegovo vedenje in kako Brumen svari pred posploševanjem in absolutiziranjem aplikacije načel. Brumen vztrajno poudarja razliko med poznavanjem načel in njihovo praktično uporabo in po Čukovi oceni je ta poudarek »najbolj izviren doprinos k slovenskemu načeloslovju.« (Čuk, 1967–1969, str. 258) Kljub pozitivni oceni Brumnovega prispevka pa Čuk ocenjuje, da bi Brumen lahko šel v tej smeri še dlje; problem načel bi lahko psihološko bolj poglobil in podkrepil. Pri tem Čuk pojasnjuje, kaj je pri načelih pomembno, ter opozori na probleme, ki se jih Brumen komaj dotakne, vendar bi jih kot Vebrov⁴⁶ učenec lahko zelo usposobljeno obravnaval. Kritik predlaga sosledje prehoda od načel do dejanj: načela – vrednote – dejanje oziroma vrednote (umsko in čustveno dojete) – dejanje. Pojasnjuje, na čem naj bo poudarek v razpravljanju o načelih na eni strani in o vrednotah na drugi strani. Po njegovi presoji bi se Brumen lahko bolj posvetil problemu oblasti in osebne svobode. Pojasni, kaj na splošno načela sploh so in kaj niso, ter ocenjuje, da se Brumen »ne more povsem otresti izrazito intelektualistične usmerjenosti, ki je značilna za slovensko načeloslovje« (Čuk, 1967–1969, str. 259). To je po njegovi presoji še posebej opazno pri obravnavi vprašanja o kulturnem ustvarjanju. Le-to Brumen pojmuje »kot spočenanje novih zamisli« (Čuk, 1967–1969, str. 259). Čuk meni, da gre tu za dve vprašanji: ali vsako ustvarjalno delo izvira iz načelnosti in ali vzgoja k načelnosti že sama po sebi pospešuje kulturno ustvarjanje. Ocenjuje, da Brumen pritrdilno odgovarja na obe vprašanji, njemu pa se pritrditev v obeh primerih ne zdi nujna. Kot meni,

/.../ pri prvem vprašanju ni dovolj, da dokažemo, da so pri ustvarjalnem delu potrebne neke logične sheme ali spoznavni liki, temveč da so potrebna načela v pregnantnem smislu, to je, predhodni spoznatki, ki naj ustvarjalcu svetijo in ga vodijo pri njegovem delu. V nekaterih slučajih je to seveda možno ali celo nujno. Težko pa je dokazati, da je to nujno v vsakem slučaju. Kulturno ustvarjanje, zlasti umetniško, ni po svojem bistvu logičen ali epistemološki in niti etični problem, temveč psihološki pojav, ki se pogostoma odigrava v globinah človekove nesvestnosti in se tako izmika razumskemu razčlenjanju. (Čuk, 1967–1969, str. 259)

Čuku ni jasno, v čem je vzgoja k načelnosti, ki pospešuje ustvarjalnost. Prav poglavje o kulturnem ustvarjanju se mu zdi šibka točka knjige, saj je s silo vrinjeno v razpravo o načelih. Po njegovem si Brumen preveč obeta od sile načel. Piše, da je »tipičen izraz

⁴⁶ France Veber (20. september 1890, Gornja Radgona–3. maj 1975, Ljubljana), filozof.

tega »načelnega optimizma« npr. trditev o katoliškem politiku, ki bo »lahko delal pravilno in svobodno katoliško politiko, če so katoliška načela prodrla v njegovo podzavest, oplodila v korenini v njegovo predomiselnost ...« itd.» (Čuk, 1967–1969, str. 260)

V tretjem delu, *Misli o kritiki*, Čuk komentira Brumnov govor o kritiki, ki govori o presojanju in ocenjevanju vedenja ljudi. Meni, da so pisateljeve misli, ki jih v teh podpoglavjih razvija, tehtne in sodobne ter da so sestavki o presojanju človeka, ki se moti, o cenzuri in polemiki, o zmoti in kritiki, o kritiziranju osebnih napak pri javnih delavcih ter o poklicu kritika najdragocenejše strani v knjigi *Iskanja*. Z avtorjem se strinja tudi glede poudarjanja razlike med zmoto in človekom, ki se moti, ne preveč posrečena pa se mu zdita izraza *globalen* in *integralen*, ko se uporabljata v povezavi z resnico. Čuk obžaluje, da Brumen ni mogel predelati teh podpoglavij, še posebej tistih o presojanju in o zmoti, v luči vatikanske izjave o verski svobodi.⁴⁷

Čuku se zdi razprava o cenzuri zelo zanimiva, saj je po njegovi presoji vprašanje aktualno tako v demokratičnem kot v totalitarnem svetu. Razmišlja, da je cenzura modernemu človeku zoprna, saj posega v njegove zelo intimne dele odgovornosti in osebne svobode. Obrazloži poglobitve razloge proti cenzuri in doda, da je tudi Cerkev priznala vprašljivost cenzure, s tem, ko je odpravila indeks prepovedanih knjig. Čuku se zdi, da je Brumen naklonjen neki vrsti cenzure vsaj na verskem področju, saj skuša dokazovati, da nekakšna cenzura vlada celo v najbolj svobodoljubnih deželah na svetu. Čuk dvomi, da se sme različne omejitve, ki jih Brumen navaja, prištevati k cenzurnemu ustroju. Sam se zavzema za mehanizem socialnega nadzora, ki je značilen in bistven za vsako dobro organizirano družbo. Navaja primer iz Združenih držav Amerike o skoraj neomejeni pravici izražanja, na drugi strani pa strogo zakonodajo o žaljenju dobrega imena in o pravici različnosti mnenja glede na poglede o vietnamski vojni. Čuk pravi, da socialna oblast in različne oblike socialnega nadzora morajo služiti razvoju človeške osebnosti.

⁴⁷ Vesoljni zbor priznava vsakomur pravico do svobodnega in neoviranega verskega življenja po njegovem lastnem prepričanju in uvidevanju.

V podpoglavju *Osebne napake in kritika* se Brumen sprašuje, ali je dovoljeno kritizirati osebne napake kulturnih delavcev. Opozori, da je treba razlikovati med delovnimi ali poklicnimi ter osebnimi napakami. Pri prvih je kritika dovoljena in nujna, pri drugih pa se glede nujnosti kritike postavlja vprašanje. Čuk je prepričan, da nihče nima pravice razkrinkavati osebnih napak javnih še živečih delavcev, kolikor te napake nimajo nobenega opravljanja s kulturno dejavnostjo, za pokojne javne delavce pa še vedno velja pravilo pietete do umrlih (»de mortuis nil nisi bene«⁴⁸). Čuk Brumnu brez zadržka pritrjuje, da je nepotrebno in včasih nespametno govoriti o napakah velikih ljudi.

V četrtem delu, *Naseljenci in narodnost*, po Čukovem mnenju Brumen obravnava najbolj zanimivo in aktualno vprašanje slovenskega zdomskega človeka – vprašanje slovenstva in narodnosti. Meni, da bo morda ravno to vprašanje najbolj izzivalno in da bo pri njem Brumen naletel na največ oporekanj. To problematiko je sicer Brumen predstavil v štirih podpoglavjih: *Narodnost*, »Prenarajanje« ali *transkulturacion*, *Dolžnosti do rodne domovine* in *Vprašanje slovenstva naše mladine*; po Čukovi presoji pa je le težko na kratko povzeti Brumnove poglavitne misli. Čuk se strinja z Brumnom glede opredelitve pojma narodnosti in glede težavnosti, kako ga opredeliti z objektivnimi merili. Kot opozarja, je treba biti zelo previden, ko se izvajajo posledice moralnega značaja glede narodnih dolžnosti in obveznosti.

V drugem podpoglavju Čukove literarne kritike, »Prenarajanje« ali *transkulturacion*, ki se navezuje na četrti del Brumnovih *Iskanj* s tematiko menjave narodnosti in moralnega vrednotenja takega procesa, Čuk pojasnjuje, da je izraz *prenarajanje* slovenski, a neroden, *transkulturacion* pa tuj, toda zelo poveden. Čuk se sprašuje, ali je proces »prenarajanja« lahko normalen in naraven ter ali je moralno opravičljiv. Glede tega vprašanja omenja mnenje Ignacija Lenčka,⁴⁹ ki ga Brumen navaja, vendar po njegovi presoji Lenčkovi dokazi niso prepričljivi. Brumen meni, da je v nekaterih okoliščinah zamenjava narodnosti lahko naravna in moralno, etično neoporečna. Pri tem Brumen omejuje dopustnost narodne zamenjave na izseljence. Čuk se sprašuje, ali bi bilo prav tako moralno dopustno to trditi za pripadnike naroda, ki živijo doma ali pa kot strnjena narodna manjšina v tuji državi, vendar Brumen o tem ne razpravlja.

⁴⁸ Prevod: O mrtvih samo dobro.

⁴⁹ Ignacij Lenček (1907–1974) profesor moralne teologije.

Čuk ne dvomi, da je narodnost velika naravna in kulturna dobrina za posameznika in za družbo. Po njegovem je težko dokazati, da bi bila že po svojem bistvu tudi etična dobrina, kot so družina, religija in tako dalje. Sprašuje se, kaj nam narodnost pomeni, kako in koliko smo jo dolžni gojiti in ohranjovati, pod kakšnimi pogoji jo smemo zamenjati in podobno. Meni, da vseh teh in podobnih vprašanj ne moremo rešiti v luči lepo izklesanih pozitivnih zakonov, ne Božjih ne cerkvenih, ker takih sploh ni, niti v luči jasnih naravnih načel. Pojasni, kako je treba vedenje naroda presojudati, in trdi, da ima vsak posameznik dolžnost gojiti in razvijati svojo osebnost, to pa je mogoče le znotraj družine in družbene skupnosti. S tem, ko človek razvija sebe, in medtem, ko se izpopolnjuje, še pravi Čuk, učinkuje ustvarjalno tudi na svoje okolje in s tem služi svojemu bližnjemu. Vrednote naroda so prvovrstna sredstva pri doseganju vseh teh ciljev. Po Čukovem mnenju ni izključena možnost, da posamezniki ali družine pridejo do sklepa, da bi bila zamenjava narodne pripadnosti koristna ali celo potrebna za njihov razvoj in njihovo rast. Če se ves ta proces izvrši iskreno in nesebično, brez koristoljubja in sovraštva, je lahko moralno neoporečen. Takega koraka ne moremo imenovati narodno odpadništvo ali izdajstvo.

Strinjam se s Čukom, ko pravi, da se posameznik lahko razvija v družini in družbi ter da s tem, ko razvija sebe, gradi skupnost. Z gotovostjo lahko trdim, da človek za svoj holistični razvoj najprej potrebuje družino: očeta in mater ter seveda tudi brata/-e in/ali sestro/-e. To, da posamezniki ali družine zamenjajo narodnost, da bi bilo to v korist njihovega razvoja in rasti, težko komentiram, saj sama na tem področju še nimam lastne izkušnje. Menim, da posamezniki ali družine lahko zamenjajo državo, v kateri živijo, in gredo v drugo, v kateri sta njihov razvoj in rast lažje omogočena, a s tem še ni potrebno, da bi človek zamenjal narodnost, da bi pozabil, od kod prihaja, kaj je, kaj in kje so njegove korenine. V resnici Alfonz Čuk ni nikoli zatajil svojih korenin in je do konca življenja pisal svoje dnevnik v slovenskem jeziku ter objavljaj tako v slovenskem kot tudi v angleškem jeziku.

Pri dolžnosti izseljencev do rodne domovine Brumen poudari filozofijo, ki se naslanja na misli Tomaža Akvinskega. Po njegovem mnenju je domovina (patria) nekakšen podaljšek in razširitev družine ter sorodstva. Poglavitnemu dokazu, da domovini dolgujemo pieteto, dodaja še pet drugih. Čuk meni, da je prepričljivost vseh teh

dokazov zelo relativna, saj niso dokazljivi v smislu, da so naše obveznosti do naroda in domovine tako konkretne in specifične, kot so na primer do družine, do države in do drugih socialnih sestavov, ki jim pripadamo. Pravi, da omenjeni dokazi slonijo na analogiji: domovina je razširjena družina – torej so naše dolžnosti do domovine enake kot do družine. Čuk piše, da je to paralogizem nepravlega prehoda iz enega logičnega reda do drugega, in to pojasni. Sprašuje se, ali iz tega sledi, da sploh ni nobenih moralnih obveznosti do naroda in domovine. Na to odgovori pritrdilno in razpravlja, da glede tega, kakšne so te obveznosti in koliko zavezujejo, ni splošnih vnaprej določenih načel in da o tem mora odločati posamezna oseba in posamezna družina. Sprašuje se, ali sme Slovenec zatajiti in zasovražiti svoj narod. Na to vprašanje odgovori nikalno, saj bi bilo to proti resnici in ljubezni. Obenem Čuk težko razume Brumnovo stališče, da bi bil to tudi greh proti narodu samemu. Meni, da je dovolj drugih moralnih načel in kreposti, ki lahko uravnavajo naše razmerje do domovine, ne da bi morali zagovarjati specifične moralne domovinske obveznosti in kreposti.

Postavljajo se vprašanja: Kaj z našo mladino? Ali naj mirno gledamo in dopuščamo, kako se utaplja v morju argentinstva, amerikanstva in podobnem? Čuk pravi, da tega ni mogoče preprečiti. Popolnoma se strinja z Brumnom, ko pravi, da je treba mladim pomagati pri procesu iskanja sinteze med slovenstvom in tujstvom.

Sklepu Brumnovih *Iskanj* z naslovom *Največja pa je ljubezen* je po Čukovemu mnenju težko kaj dodati ali odvzeti. Čuk lahko doda samo še svoj skromni »amen« – tako je –, kljub vsemu pa zapiše kratko sintezo. V tej izrazi mnenje, da je Vinko Brumen knjigo *Iskanja* napisal za pozorno in razmišljujoče branje, čeprav se bralec s kakšnim poudarkom ne strinja oziroma se ob njem spotakne in postane slabe volje. Vsekakor pa knjiga človeka obogati in okrepi, saj je napisana z bogatim umom in z iskreno ljubeznijo do sočloveka v stiski.

6. ZAKLJUČEK

V pričujočem diplomskem delu predstavljam življenje in delo Alfonza Čuka ter ga postavljam v zgodovinski in situacijski okvir na Goriškem (1912–1975) in v Severni Ameriki (1948–1975). Alfonz Čuk je kot sin primorskih narodnozavednih kmečkih staršev postal izjemno razgledan slovenski intelektualec. Živel je v času, ko je primorski človek trpel pod italijansko fašistično nadvlado. Alfonz Čuk je v obdobju ob koncu druge svetovne vojne in takoj po njej na Primorskem imel izjemno pomembno vlogo ravnatelja goriške gimnazije (1945–1947). Kot ravnatelj si je prizadeval za vzpostavitev slovenskega šolstva na Primorskem, potem ko je kmalu po kapitulaciji Italije za to postala prava priložnost. Po drugi svetovni vojni se je izselil v ZDA, kjer je živel in deloval do smrti.

V diplomskem delu sem se osredotočila na Čukovo publicistično delo. Alfonz Čuk je začel pisati dnevniške zapise v gimnazijskih letih (leta 1929) in jih je pisal do svoje smrti (leta 1975), to je kar šestinštirideset let. Zapustil je dvanajst obširnih rokopisnih zvezkov, ki jih hranijo na Raziskovalnem inštitutu Studia Slovenica, Ljubljana-Šentvid. Čuk jih je pisal v slovenščini, na nekaterih mestih v ruščini, zasledimo pa tudi latinske in angleške besede in stavke. Dnevniški zapisi razkrivajo silno zapleteno politično in intelektualno dogajanje na Primorskem po koncu druge svetovne vojne. So edinstven zgodovinski vir, ki prikazuje medvojno dogajanje in Čukovo doživljanje skozi oči izrazito narodno zavednega, izobraženega in politično aktivnega duhovnika.

Žal kljub prošnjam in posredovanjem nisem dobila dovoljenja za ogled in analizo Čukovih izvirnih dnevnikov, zato sem se osredotočila na že objavljene dnevniške zapise, ki obsegajo približno štirideset drobno tiskanih strani gradiva, zanimivega za natančnejšo obravnavo. Le-to obsega Čukove spomine na obdobje druge svetovne vojne in obdobje njegovega odhoda v Severno Ameriko. Na podlagi dnevniških zapisov osvetlujem osebno zgodbo slovenskega intelektualca, razpetega med domovino in izseljenstvom, obenem pa tudi kulturno panoramo Primorske, zlasti Goriške med drugo svetovno vojno in po njej, kot se razkriva v njegovih dnevniških zapisih.

V diplomskem delu je v ospredju duhovnozgodovinska metoda, ki publicistično delo Alfonza Čuka predstavlja na zgodovinskorazvojni ravni in prek analize dnevnikov ter

esejističnih in literarnokritičnih zapisov spremlja njegov duhovni in intelektualni razvoj od obdobja, ko je odšel iz domovine, do obdobja, ki ga je preživel v izseljenstvu. Analiza Čukovih dnevniških spominov razkriva njegova najintimnejša doživetja in izkustva ter njegov odziv na izzive časa in okolja. Analiza esejističnih in literarnokritičnih del po drugi strani razkriva problematiko, ki jo prinaša Čukova vpetost v izseljenski prostor in čas po drugi svetovni vojni. Ob tem se razkriva strokovna in znanstvena naravnost slovenskega intelektualca, ki je kot dvojni doktor znanosti deloval v različnih znanstvenih, kulturnih in pedagoških ustanovah, med drugim v okviru Slovenske kulturne akcije v Buenos Airesu, Ameriškega združenja za napredek znanosti, Ameriškega psihološkega združenja; ekumenske skupine Psihologi, ki se zanimajo za verske zadeve, Društva za klinično in eksperimentalno hipnozo; društva Sigma in drugih. Obenem je objavljala esejistiko v slovenskem in angleškem strokovnem tisku, kot so revije *Duhovno življenje*, *Glas Slovenske kulturne akcije*, *Meddobje*, *ACPA Newsletter*, *PIRI Newsletter* ali monografije *Catholic Accent*, *New Catholic Encyclopedia*, *Catholic Encyclopedia for Home and School* in druge, tako v slovenskem kot tudi v angleškem jeziku. Četudi nisem imela vpogleda v vse Čukove dnevniške zvezke, se zdi, da je dr. Janez Arnež objavil njegove najzanimivejše dnevnike, in prav to je tudi gradivo pričujočega diplomskega dela. V njih se nenehno kot rdeča nit pojavljata zlasti dve tematiki – domotožje in prepuščanje Božji volji. Domotožje, značilno za vse izseljenske ljudi, preplavlja tudi njegove dnevniške spomine, obenem pa Alfonz Čuk poskuša domačnost doma ustvariti v krajih, v katerih živi, in v odnosih, v katerih se znajde.

Alfonz Čuk se je strokovno usmerjal predvsem na področji psihologije in teologije, pri čemer so ga zanimala zlasti vprašanja ekumenizma oziroma medverskega dialoga. V svojih esejih je obravnaval tudi bivanjske teme, ki so bile posebej aktualne v povojnem obdobju in jih odkrivamo tudi pri številnih literarnih avtorjih tistega časa v domovini. Posebej ga je zanimala problematika odtujenosti človeka na osebni in družbeni ravni, pri tem pa se je opiral na filozofske (Hegel, Feurbach idr.), literarne (Camus, Sartre idr.) in psihološke vire (Freud in sočasni ameriški psihologi) ter navajal zgleds iz takratne zgodovine in družbe. V tem kontekstu je izpostavljala tudi nasilje in človeško napadalnost ter ob posebej skrajnih primerih, kot je bilo denimo Hitlerjevo nasilje, razmišljala o vzrokih in posledicah, pa tudi o odgovornosti drugih, ki so v načelu imeli možnost, da bi razraščanje nasilja pravočasno preprečili, pa tega niso storili. V okviru

dnevniških zapisov so predmet literarne interpretacije predvsem Čukove meditativno obarvane izpovedi njegovih iskanj in dvomov, ki razkrivajo njegova osebna doživljanja na način, kot ga poznamo iz podobnih bivanjskih položajev drugih izseljencev. Pri vseh je posebej jasno razviden nerešljiv problem razpetosti med dvema domovinama in ujetosti v njihove lastne dvome, ki se porajajo ob vprašanju, ali so se v kritičnih zgodovinskih situacijah prav odločali.

Izbrani eseji Alfonza Čuka so bili objavljeni v osrednji reviji slovenskih izseljencev *Meddobje*, ki od leta 1954 izhaja v Argentini. V svojih esejih Čuk ponuja bralcu več kot različna dejstva, podatke in mnenja, ko govori o tedanjem človeku in času, o osebnostih, ki so spreminjale zgodovino, in drugem, saj bralec ob njegovih esejih vstopa tudi v njegov notranji, duševni in duhovni svet. Čuk presoja in vrednoti duhovno stanje družbe, v izbranih esejih pa so razvidne esejistične prvine, ki so blizu teološkemu eseju: Čuk vzpodbuja dialog z drugače mislečimi, na primer s pripadniki drugih krščanskih Cerkva, ter opozarja na problem napadalnosti, ki je med najbolj perečimi problemi človeštva in se z njim ukvarja vsa družba. Diplomsko delo predstavlja tudi Čukovo literarno oceno zbirke esejev misleca in filozofa Vinka Brumna *Iskanja* (Buenos Aires, 1967), v kateri Brumen obravnava pomembna vprašanja slovenstva v zdomstvu.

Pregled dnevnikov, esejev in literarne kritike Alfonza Čuka razkriva lik slovenskega duhovnika in intelektualca v izseljenstvu. Kot vzgojitelj in profesor je deloval že v domovini, v Sedejevem malem semenišču ter kot predavatelj dogmatike v goriškem bogoslovnem semenišču; po poročanju sodobnikov je bil resen, študijsko dosleden in znanstveno strog. Skupaj z drugimi pedagogi in vzgojitelji je koval nove generacije duhovnikov in tudi laičnih intelektualcev, v obdobju, ko to ni bilo niti lahko niti varno. Po svojem značaju je bil izrazit učenjak in obenem tesno povezan z življenjskimi potrebami ljudi. Predvsem si je prizadeval za kakovostno slovensko šolstvo in za dobre strokovnjake na tem področju ter bil tako imenovan tudi za ravnatelja slovenske gimnazije v malem semenišču v Gorici. Na splošno pa njegovi dnevniki le redko ponudijo kako globoko razmišljanje, večinoma se Čuk izraža razmeroma skopo, o globljih problemih, ki jih doživlja, pogosto molči in te le nakaže. Globlja, čeprav bolj posredno izražena razmišljanja prinašata Čukovi esejistika in literarna kritika, prek katerih odkrivamo tudi njegov odnos do človeka, do zgodovine in družbe, do spolnosti, do ljudi različnih nazorskih prepričanj, do ateizma in religioznosti in do Cerkve, do

nasilja ter predvsem do bivanjskega položaja v izseljenstvu, ob katerem se Čuk sprašuje o vprašanju krivde oziroma nedolžnosti zaradi postopne asimilacije.

Diplomsko delo o življenju in delu Alfonza Čuka prinaša predstavitev slovenskega izseljenskega intelektualca in njegovega ustvarjalnega opusa, ki v literarni vedi še ni bil deležen obravnave. Neraziskanega je ostalo še dvanajst rokopisnih zvezkov dnevniških zapisov, pa tudi njegovi eseji, kritike in druga dela, ki so bila napisana v angleškem pa tudi slovenskem jeziku. Vse to bi podobo tega slovenskega izseljenskega duhovnika in intelektualca še jasneje izrisalo, zato si želim, da bi v prihodnosti na podlagi še neobdelanega gradiva spoznanja diplomske naloge še dopolnila in poglobila.

7. LITERATURA

- Arnež, J.** (ur.) (2000a). Dr. Alfonz Čuk. *Pogledi*. Št. 36/37, str. 14–26.
- Arnež, J.** (ur.) (2000b). Dr. Alfonz Čuk. *Pogledi*. Št. 38/39, str. 1–12.
- Arnež, J.** (ur.) (2001). Dr. Alfonz Čuk. Dnevnik, nadaljevanje. *Pogledi*. Št. 44/45, str. 6–20.
- Avsenik Nabergoj, I.** (2000). Literarna kritika in esejistika v reviji *Meddobje* (1954): magistrska naloga (I. del). *Meddobje*. Letn. XXXIV, št. 1/2, str. 92–157.
- Avsenik Nabergoj, I.** (2001a). Literarna kritika in esejistika v reviji *Meddobje* (1954): magistrska naloga (III. del). *Meddobje*. Letn. XXXV, št. 1/2, str. 78–103.
- Avsenik Nabergoj, I.** (2001b). Literarna kritika in esejistika v reviji *Meddobje* (1954): magistrska naloga (IV. del). *Meddobje*. Letn. XXXV, št. 3/4, str. 219–251.
- Bandelj, D.** (2008). *Dnevnik v svetovni in slovenski literaturi: doktorska disertacija*. Ljubljana: Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, Oddelek za primerjalno književnost in literarno teorijo.
- Baš, A.** (ur.) (2004). *Slovenski etnološki leksikon*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Brumen, V.** (1967). *Iskanja*. Buenos Aires: Slovenska kulturna akcija.
- Drnovšek, M. in D. Bajt** (ur.) (1995). *Slovenska kronika XX. stoletja*. Ljubljana: Nova revija, ([Ljubljana]: Delo).
- Drnovšek, M.** (2001). Izseljavanje Slovencev v Severno Ameriko. V Trebše-Štolfa, Milica (ur.) *Slovensko izseljenstvo: zbornik ob 50-letnici Slovenske izseljenske matice*. Ljubljana: Združenje Slovenska izseljenska matica.
- Drnovšek, M. in D. Bajt** (ur.) (2008). *Slovenska kronika XX. stoletja*. Ljubljana: Nova revija (Ljubljana: Delo).
- Čuk, A.** (1963). Trojno zdravje. *Meddobje*. Letn. VII, št. 3/4, str. 158–168.
- Čuk, A.** (1964). Psihološka razmišljanja ob ekumenskem vprašanju. *Meddobje*. Letn. VIII, št. 5/6, str. 225–241.
- Čuk, A.** (1967). Cerkev in ateizem. *Meddobje*. Letn. IX, št. 4/9, str. 264–268.
- Čuk, A.** (1967–69). Ob Brumnovih »Iskanjih«. *Meddobje*. Letn. X, št. 4–6, str. 257–264.
- Čuk, A.** (1970). Religiozna problematika v luči sodobne psihologije. *Meddobje*. Letn. XI, št. 1, str. 22–45.
- Čuk, A.** (1973). O odtujitvi modernega človeka. *Meddobje*. Letn. XIII, št. 4, str. 292–300.

- Čuk, A.** (1974). O človeški napadalnosti. *Meddobje*. Letn. XIV, št. 3, str. 222–230.
- Čuk, A.** (1976). Bog. V: *Koledar Goriške Mohorjeve družbe za leto 1976*. Gorica: Goriška Mohorjeva družba. Daljši komentar pod črto črtice *Bog*, podpis Dr. I. S.
- Dobrovolje, F.** (1949). Ivan Cankar v bolgarščini. *Novi svet*. Št. 9, str. 919.
- Drnovšek, M.** (ur.) s sod. (2008). *Slovenska kronika XX. stoletja. 1941–1995*. Ljubljana: Nova revija.
- Fischer, J.** (ur.) s sod. (2006). *Slovenska novejša zgodovina: od programa Zedinjene Slovenije do mednarodnega priznanja Republike Slovenije 1848–1992*. Ljubljana: Mladinska knjiga: Inštitut za novejšo zgodovino; 1. zvezek.
- Fischer, J.** (ur.) s sod. (2006). *Slovenska novejša zgodovina: od programa Zedinjene Slovenije do mednarodnega priznanja Republike Slovenije 1848–1992*. Ljubljana: Mladinska knjiga: Inštitut za novejšo zgodovino; 2. zvezek.
- Geržinič, A.** (1983). *Boj za slovensko šolstvo na Primorskem*. Buenos Aires: SKA.
- Glušič, H.** (1999). Književnost novih slovenskih priseljencev v ZDA po letu 1945. V: Janja Žitnik (ur.) s sod. *Slovenska izseljeniška književnost 2. Severna Amerika*. Ljubljana: ZRC SAZU, Založba ZRC: Rokus.
- Jevnikar, M.** (ur.) s sod. *1974–1994: Primorski slovenski biografski leksikon (PSBL)*. Gorica: Goriška Mohorjeva družba, str. 251–252.
- Jevnikar, M.** (1999). Povojna slovenska književnost v Južni Ameriki. V Janja Žitnik (ur.) s sod. (1999). *Slovenska izseljeniška književnost 3. Južna Amerika*. Ljubljana: ZRC SAZU, Založba ZRC: Rokus.
- Klasinc Škofljanec, A.** (2006). *Vodnik po arhivskem gradivu Studia slovenica*. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije: Studia slovenica.
- Klemenčič, M.** (2011). *Zgodovina skupnosti slovenskih Američanov v Pueblu, Kolorado*. Maribor: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti, Filozofska fakulteta; Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja, (Maribor: Dravska tiskarna).
- Klinec, R.** (1976). Ob svežem grobu dr. Alfonza Čuka. *Koledar GMD za leto 1976*. Gorica: Goriška Mohorjeva družba, str. 104–110.
- Klinec, R.** (2012). *Dnevniški zapisi: 1943–1945*. Gorica: Goriška Mohorjeva družba, 2010 (Gorica: Grafica Goriziana).
- Kos, J.** (1979). Esej in Slovenci. *Sodobnost*. Letn. 27, št. 1, str. 39–56.
- Kos, J.** (1988). Uvod v metodologijo literarne vede. *Primerjalna književnost*. Letn. 11, št. 1, str. 1–17.

- Kralj Jerman, L.** (2008). *Janko Kralj: utišani in pozabljeni slovenski politik: (1898–1944)*. Ljubljana: Družina.
- Kralj, L.** (2006). Literarna kritika v pisateljevem dnevniku: dokument ali fikcija? *Primerjalna književnost*. XXIX/posebna št., str. 145–152.
- Krašovec, J.** (ur.) (2000). *Sveto pismo Stare in Nove zaveze: slovenski standardni prevod: [z devterokanoničnimi/apokrifnimi knjigami]*. Ljubljana: Svetopisemska družba Slovenije.
- Kurnjek, B., M. Maučec in I. Mozetič** (1999). *Dnevno časopisje o duhovniških procesih na Slovenskem 1945–1953*. Ljubljana: Inštitut za zgodovino Cerkve pri Teološki fakulteti Univerze v Ljubljani.
- Nemec, N.** (1989). *Bilje: kronika*. Bilje: KS Bilje.
- Novak, A.** (1992). *Črniška kronika*. Gorica: Goriška Mohorjeva družba: Katoliško tiskovno društvo; Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 1992 (Ljubljana: Družina).
- Ogrin, M.** (2002). *Literarno vrednotenje na Slovenskem. Od Frana Levstika do Izidorja Cankarja*. Ljubljana: Študentska založba.
- Ogrin, M.** (2003). *Literarno vrednotenje na Slovenskem: od 1918 do 1945*. Ljubljana: Literarno-umetniško društvo Literatura.
- Paternu, B.** (1989). *Model slovenske literarne kritike: (od začetkov do 20. stoletja)*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- Poniž, D.** (1989). *Esej*. Literarni leksikon; zvezek 33. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Štuhec, M.** (2003). *Slovenska esejistika v drugi polovici dvajsetega stoletja*. Ljubljana: Slovenska matica.
- Tavčar, M.** (2002). Spošt. prof. Alfonz Čuk. Poklon ob 90-letnici rojstva. *Novi glas*, št. 29.
- Vidic, M.** (ur.) s sod. (2003). *Ilustrirana zgodovina Slovencev*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Virk, T.** (2008). *Moderne metode literarne vede in njihove filozofsko teoretske osnove metodologija 1*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, Oddelek za primerjalno književnost in literarno teorijo.
- Vodopivec, P.** (2006). *Od Pohlinove slovnice do samostojne države: slovenska zgodovina od konca 18. do konca 20. stoletja*. Ljubljana: Modrijan, str. 238–252, 264–344.

Zadravec, F. (1967). Književna esejistika in kritika. V Bernik, France (ur.). *Slovenska književnost 1945–1965*. Druga knjiga. Ljubljana: Slovenska matica, str. 193–363.

Zorn, P. (2012). *Aleksandrinke so prišle domov*. Nova Gorica: Educa, Melior (Ljubljana: Bori).

PRILOGE

Seznam Čukovih del je povzet po *Slovenskem primorskem biografskem leksikonu*.

V Ameriki je objavil številne literarne ocene in znanstvene razprave:

- (1934–). *Duhovno življenje: slovenska verska revija = La vida espiritual: revista mensual religiosa*. Buenos Aires: Slovensko dušno pastirstvo.
 - Čuk, A. (1958). Nove knjige: »Po svetli poti«. ⁵⁰ *Duhovno življenje: slovenska verska revija = La vida espiritual: revista mensual religiosa*. Letn. Št. 1/12.
- (1954–). *Glas Slovenske kulturne akcije = El Vocero de la acción cultural Eslovena*. Buenos Aires: Slovenska kulturna akcija.
 - Čuk, A. (1962). Pomen in vloga psihologije v severnoameriškem življenju. *Glas Slovenske kulturne akcije = El Vocero de la acción cultural Eslovena*. Št. 14.
 - Čuk, A. (1967). Mednarodni kongres psihologov. *Glas Slovenske kulturne akcije = El Vocero de la acción cultural Eslovena*. Št. 3.
 - Čuk, A. (1967). Nova katoliška enciklopedija *Glas Slovenske kulturne akcije = El Vocero de la acción cultural Eslovena*, Št. 11.
- (1954–). *Meddobje = Entresiglo*. Buenos Aires: Slovenska kulturna akcija.
 - Čuk, A. (1956). Dve knjigi s področja psihologije. Dr. Anton Trstenjak: Psihologija umetniškega ustvarjanja; Dr. Anton Trstenjak: Med ljudmi *Meddobje*. Letn. II, št. 2, str. 330–339.
 - Čuk, A. (1963). Trojno zdravje. *Meddobje*. Letn. VII, št. 3/4, str. 158–168.
 - Čuk, A. (1964). Psihološka razmišljanja ob ekumeničnem vprašanju. *Meddobje*. Letn. VIII, št. 5/6, str. 225–241.
 - Čuk, A. (1967). Cerkev in ateizem. *Meddobje*. Letn. IX, št. 4/9, str. 264–268.
 - Čuk, A. (1967–69). Ob Brumnovih »Iskanjih«. *Meddobje*. Letn. X, št. 4–6, str. 257–264.
 - Čuk, A. (1970). Religiozna problematika v luči sodobne psihologije. *Meddobje*. Letn. XI, št. 1, str. 22–45.
 - Čuk, A. (1973). O odtujitvi modernega človeka. *Meddobje*. Letn. XIII, št. 4, str. 292–300.

⁵⁰ Franc Jaklič, *Po svetli poti*, Buenos Aires.

– Čuk, A. (1974). O človeški napadalnosti. *Meddobje*. Letn. XIV, št. 3, str. 222–230.

V New Yorku v ZDA je objavil znanstvene članke:

- Čuk, A. (1967). Lovenes observe Christian beginning. *Catholic Accent*. Št. 3. avgust.
- Čuk, A. (1967). Dream. *New Catholic Encyclopedia*. Letn. IV, str. 1051–1056.
- Čuk, A. (1965). Behaviorism. *Catholic Encyclopedia for Home and School*. Letn. I, str. 618–620.
- Čuk, A. (1965). Carl Jung. *Catholic Encyclopedia for Home and School*. Letn. VI, str. 97–99.
- Čuk, A. (1965). Psychoanalysis. *Catholic Encyclopedia for Home and School*. Letn. IX, str. 74–76.

Ocena psiholoških knjig v ACPA Newsletter:

- Čuk, A. (1956). [Ocena psiholoških knjig.] *ACPA Newsletter*. Letn. VI, št. 3, str. 8–9.
- Čuk, A. (1965). [Ocena psiholoških knjig.] *ACPA Newsletter*. Letn. XV, št. 1, str. 8–9.
- Čuk, A. (1968), [Ocena psiholoških knjig.] *ACPA Newsletter*. Letn. XVIII, št. 4, str. 7–8.).

Ocena psiholoških knjig v PIRI Newsletter:

- Čuk, A. (1973). [Ocena psiholoških knjig.] *PIRI Newsletter*. Letn., XXIII, št. 1, str. 10.

Za goriško Mohorjevo družbo je napisal članka:

- Čuk, A. (1966). Moderna psihologija. V *Koledar GDM*, št. 38.
- Čuk, A. (1974). O hipnozi in hipnotizmu. V *Koledar GDM*, št. 35.